

Nr 171.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående tandvården vid försvaret; given Stockholms slott den 2 mars 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 2 mars 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med cheferna för social-, finans- och eklestikdepartementen anmäler chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, fråga om tandvården inom försvaret samt anför därvid följande.

Inledning.

Frågan om en utbyggnad och effektivisering av tandvården inom försvaret har sedan flera år varit föremål för utredning såväl inom försvarets centrala förvaltningsmyndigheter som genom särskilt tillkallade sakkunniga. Sålunda framlade arméförvaltningen, på grundval av vissa inom dess dåvarande sjukvårdsstyrelse verkställda undersökningar, i sina medelsäskanden för budgetåret 1939/40 vissa förslag rörande organisationen av tandvår-

den inom armén. Sedan 1940 års lagtima riksdag, i anledning av en inom riksdagen väckt motion, hemställt om utredning av frågan om ordnande av tandvården inom marinen samt denna utredning uppdragits åt marinförvaltningen, framlade vidare detta ämbetsverk den 23 maj 1940 en genom särskilt tillkallade sakkunniga verkställd utredning i ämnet, den s. k. marinens tandvårdsutredning.

Då det emellertid befanns erforderligt att, innan slutlig ståndpunkt togs till sistnämnda utredning, hela frågan om tandvården inom försvaret underkastades allsidig utredning, bemyndigade Kungl. Maj:t genom beslut den 30 november 1941 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla högst sex utredningsmän att inom försvarsdepartementet biträda med utredning i ämnet. I samband med tillkomsten av detta beslut anförde jag till statsrådsprotokollet bland annat följande.

Vid denna utredning bör klarläggas på vad sätt den nuvarande tandvårdsorganisationen bör för minsta möjliga kostnad ersättas med en ändamålsenligare organisation. Ett viktigt led i utredningsarbetet blir att utröna, om och i vad mån fördelar kunna ernås genom samordning av tandvården mellan truppförband tillhörande olika försvarsgrenar. Även bör undersökas huruvida någon koordination med folktandvården lämpligen kan genomföras. I dessa båda hänseenden har visserligen den marina utredningen givit negativt resultat; frågan synes mig dock vara av den vikt, att ett förnyat övervägande bör äga rum. Vid tandvårdsorganisationens utgestaltning bör självfallet enhetlighet i planläggningen eftersträvas så långt det av praktiska skäl befinnes lämpligt. Hänsyn bör dock i den mån kostnaderna icke lägga hinder i vägen tagas till de särskilda försvarsgrenarnas speciella önskemål. Vid utredningen böra uppmärksammas gällande föreskrifter i manskapsavlöningsreglementet, enligt vilka manskap äger erhålla tandvård i större omfattning än andra befattningshavare i statens tjänst, och klarläggas de konsekvenser, som vid tillämpning av dessa bestämmelser följa i avseende å tandvårdens organisation inom försvarsväsendet.

Jämlikt Kungl. Maj:ts nyssnämnda bemyndigande anmodade jag överläkaren vid Malmö allmänna sjukhus, professor M. J. J. Ljungdahl, byrådirektören i medicinalstyrelsen, leg. läkaren och tandläkaren A. B. Maunsbach, dåvarande överfältläkaren, nuvarande generalfältläkaren O. Nordlander, docenten vid Karolinska institutet, nuvarande professorn vid tandläkarinstitutet G. E. N. Westin och ledamoten av riksdagens första kammare, direktören K. K. Wistrand att verkställa utredningen, varvid åt Ljungdahl uppdrogs att såsom ordförande leda utredningsmännens arbete. Till utredningens förfogande ha sedermera ställts ett antal särskilt tillkallade experter, nämligen professorn vid Uppsala universitet G. Dahlberg, avdelningschefen G. Bjerne, aktuarien i socialstyrelsen G. Hävermark, landstingsdirektören G. Bejbom, tandvårdsinspektören i Södermanlands län O. Ekdahl och professorn vid Uppsala universitet H. Wold.

Sedan utredningsmännen — vilka antagit benämningen försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941 — den 20 mars 1943 avgivit förslag till proviso-

riska åtgärder till förbättrande av tandvården inom försvaret, framlade Kungl. Maj:t i propositionen 1943:235 (s. 143 ff.) ett därå grundat förslag i ämnet, vilket av riksdagen (skr. nr 321) godkändes.

Försvarsväsendets tandvårdsutredning 1941 har nu med skrivelse den 19 november 1944 överlämnat slutligt betänkande med utredning och förslag angående tandvården vid försvarsväsendet (SOU 1944:61). Över betänkandet ha utlåtanden avgivits av överbefälhavaren, chefen för armén efter inhämtande av yttranden från militärbefälhavarna samt arméöverläkaren, chefen för marinen efter inhämtande av yttranden från marindistrikts- och kustartilleriförsvarsheferna samt chefen för kustflottan och marinöverläkaren, chefen för flygvapnet, försvarets civilförvaltning, försvarets sjukvårdsförvaltning, marinförvaltningen, medicinalstyrelsen efter inhämtande av yttranden från huvudmännen för folktandvården, statskontoret, allmänna lönenämnden och försvarsväsendets lönenämnd gemensamt, kanslern för rikets universitet efter hörande av karolinska mediko-kirurgiska institutets kollegienämnd och tandläkarinstitutets lärarråd, 1944 års utredning rörande tandläkarutbildningen m. m., Sveriges tandläkareförbund, svenska tandläkaresällskapet och odontologiska föreningen — i det följande benämnda tandläkareorganisationerna — svenska läkaresällskapet, svenska militärläkareföreningen, försvarets civila tjänstemannaförbund, svenska tandsköterskeförbundet, svenska stadsförbundet samt svenska landstingsförbundet.

Innan jag närmare ingår på tandvårdsutredningens förslag torde böra lämnas en kortfattad orientering rörande folktandvårdens och den militära tandvårdens nuvarande organisation.

Folkta ndvården, vilken tillkommit enligt beslut av 1938 års riksdag och står under ledning av medicinalstyrelsen, är avsedd att skapa förutsättningar för beredande av tandvård åt hela vårt folk mot en för det stora flertalet medborgare överkomlig kostnad. Vårdsökande, som är obemedlad eller mindre bemedlad, skall därjämte kunna beredas lindring i dessa kostnader.

Den övervägande delen av rikets folktandvårdsbehov avses skola tillgodoses vid distriktstandpolikliniker. Inom varje landstingsområde eller stad utom landsting skall därjämte finnas åtminstone en i anslutning till lasarett anordnad centralpoliklinik, avsedd främst för mera komplicerade tandvårdsfall samt för det vid lasarettet ineliggande klientelet. Slutligen avses folktandvård skola anordnas vid vissa anstalter, såsom vanförestalter, skyddshem, fängelser samt kropps- och sinnessjukhus. Huvudmän för folktandvårdens distrikts- och centralpolikliniker äro landsting och städer utom landsting.

Folktandvården är avsedd att i första hand tillgodose vårdbehovet hos det uppväxande släktet, varför man vid organisationens utbyggnad först och främst haft att taga hänsyn till barntandvårdens krav. Även ungdomen och den vuxna befolkningen avses emellertid kunna erhålla möjligheter att till

begränsade kostnader få sin tandvård tillgodosedd, i likhet med vad som länge varit fallet med andra former av sjukvård. Bestämmelser ha meddelats om lindring i obemedlades och mindre bemedlades tandvårdskostnader.

Statsbidrag för folktandvård utgår enligt vissa villkor till vederbörligt landsting med dels ett engångsbelopp för anskaffande av erforderlig utrustning av distriktpoliklinikerna, dels ock ett årligt belopp för avlöande av distriktstandläkare och distriktstandsköterskor. Bidrag av statsmedel utgå vidare för täckande av kostnader för mindre bemedlades tandvård.

Omkring 1 100 tandläkare och lika många tandsköterskor jämte ett antal tandtekniker ha beräknats bliva sysselsatta inom folktandvården, sedan denna blivit fullt utbyggd. Vid beslutet om igångsättande av folktandvården förutsattes en utbyggnadstid av omkring tio år. Organisationen har emellertid av olika skäl icke kunnat utbyggas så hastigt som avsetts, och i november 1944 hade endast 265 tandläkare och lika många tandsköterskor anställts inom folktandvården.

Folktandvården kompletteras av den tandvård, som bedrivs under tillsyn av socialstyrelsen (mödrahjälpstandvården), pensionsstyrelsen och riks-försäkringsanstalten. Social tandvård utövas även i svenska röda korsets och i kommunal regi.

Det allmännas årliga kostnader för den sålunda organiserade sociala tandvården — militärtandvården frånräknad — kunna för närvarande uppskattas till omkring 7 900 000 kronor.

Den genom 1943 års riksdagsbeslut genomförda provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvaret står under ledning av försvarets sjukvårdsförvaltning, vilken för detta ändamål förstärkts med en arvodesanställd tandvårdsinspektör.

För den omedelbara uppsikten över tandvården inom de olika militärområdena svara militärbefälstandläkare. Enär militärbefälstandläkare ansetts under nuvarande förhållanden kunna undvaras inom VII. militärområdet, finnas för närvarande sex militärbefälstandläkare i tjänst. Befattningarna uppehållas av värnpliktiga tandläkare, som hållas inkallade i genomsnitt 3 månader om året. Sammanlagt 24 tandläkare tagas således i anspråk för ifrågavarande uppgifter.

Det praktiska tandvårdsarbetet utövas vid tandpolikliniker, i regel anordnade i anslutning till militära förläggningar. Såsom föreståndare för fasta polikliniker inom försvaret ha anställts 27 civila tandläkare med halvtids-tjänstgöring. En väsentlig del av tandvårdsarbetet åvilar emellertid tandläkare, som inkallas till tjänstgöring enligt värnpliktslagen eller tjänstepliktslagen. Sammanlagt omkring 520 tandläkare tagas på detta sätt i anspråk för tandvård inom försvaret under i genomsnitt 2 månader per år, motsvarande omkring 85 helårstjänstgörande tandläkare. Såsom biträden åt tandläkarna ha anställts ett antal tandsköterskor och tandtekniker.

Kostnaderna för den sålunda genomförda provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvaret ha för innevarande budgetår beräknats till 485 000 kronor. I detta belopp ingå dock icke kostnaderna för avlöningar m. m. till personal, som inkallats enligt värnplikts- och tjänstepliktslagarna, liksom icke heller materialkostnader m. m. Dessa kostnader bestridas nämligen i samma ordning som övriga med beredskapens upprätthållande sammanhängande kostnader.

Grunder för beräkningen av tandvårdsbehovet inom försvaret.

Tandvårdsutredningen.

Tandvårdsutredningen har framhållit, att det redan på ett tidigt stadium av tandvårdsutredningens verksamhet stått klart, att material, som kunde läggas till grund för en något så när tillförlitlig beräkning av den militära tandvårdens behov och kostnader, saknades. För förvärvandet av för sådana beräkningar nödvändiga uppgifter och siffror hade år 1942 på utredningens initiativ igångsatts åtskilliga omfattande undersökningar.

Sålunda hade utredningen företagit undersökningar för att få så exakta uppgifter som möjligt angående den tid och de materialkostnader, som behandlingar av olika slag krävde. En av dessa undersökningar, som jämväl omfattat patienternas förflyttningstider, hade planlagts så, att den skulle möjliggöra jämförelser mellan vården vid militära tandpolikliniker och folk-tandvårdspolikliniker.

Vidare hade erforderliga uppgifter beträffande storleken av de personalgrupper, som under fredstid skulle erhålla tandvård, inhämtats. Av dessa framginge, att den årliga värnpliktskontingenten kunde beräknas till omkring 40 000 man. Antalet stamanställda med avlöning enligt löneplan Ma — vilken personalkategori enligt gällande bestämmelser kan erhålla tandvård i större omfattning än annan fast anställd personal — beräknades till omkring 22 000 man, varav 4 000 man utgörande årskontingenten på stat nyanställt manskap i åldern i allmänhet mellan 17 och 20 år. Av återstoden beräknades omkring 2 000 man komma att kvarstå i pensionsberättigande långtjänstunderbefälsbefattningar. Utöver det sålunda angivna antalet stamanställt manskap räknade utredningen med överstatsanställt manskap under det s. k. provhalvåret. Övrig personal — officerare och underofficerare med vederlikar samt civil personal — beräknades utgöra omkring 15 500.

Enligt tandvårdsutredningens uppfattning har utredningen erhållit ett tillförlitligt underlag för den för bedömningen av tandvårdsbehovet nödvändiga beräkningen av den procentuella frekvensen inom det militära klientelet av tandsjukdomar av olika art och grad genom en stort upplagd och på ett mycket ingående sätt förberedd och genomförd undersökning, som verk-

ställdes i samband med inskrivningen av värnpliktiga år 1942 och för vilken en närmare redogörelse lämnats i utredningens betänkande. Dessa undersökningar ha samtidigt bl. a. avsett att giva svar på frågan, om tandvårdsbehovet är lika över hela landet eller om större geografiska olikheter förefinnas.

Med hjälp av vid dessa undersökningar erhållna resultat har tandvårdsutredningen räknat ut det enligt rent odontologiska synpunkter föreliggande tandvårdsbehovet. På grund av den utbredning och grad, som tandsjukdomarna ännu så länge hade, vore det emellertid, enligt vad utredningen anfört, utan vidare klart, att detta behov kunde tillgodoses endast i viss utsträckning. Genom att sammanställa sagda behov med de gjorda kostnadsberäkningarna och under hänsynstagande till vad ur tandvårdssynpunkt och för det allmänna vore bäst och riktigast hade tandvårdsutredningen sökt finna normer för omfattningen och standarden av den tandvård, som rimligtvis kunde lämnas åt de olika personalgrupperna. På grundval av dessa normer hade sedan behovet av tandläkare och annan personal beräknats.

Yttranden.

I vissa yttranden ha de av utredningen sålunda verkställda undersökningarna särskilt berörts.

Sålunda har *tandläkarinstitutets lärarråd* ansett utredningens förslag vila på statistiskt grundligt värderade undersökningar, varvid avseende i första rummet fästs vid den stora tandmönstringen hos 1942 års värnpliktiga inskrivningsskyldiga.

Tandläkarorganisationerna ha anfört, att ifrågavarande undersökning genom sin omfattning och grundlighet kunde tillmätas utomordentlig betydelse. Tandvårdsutredningen syntes på ett föredömligt sätt ha genom ändamålsenliga undersökningar och infordrade expertutlåtanden lagt en säker grund för bedömandet av inom utredningsuppdraget fallande frågor.

Även *svenska militärläkareföreningen* har funnit den verkställda utredningen angående de värnpliktigas tandvårdsbehov såväl i fråga om bredden av den upplagda undersökningen som beträffande bearbetningen av det inkomna materialet av mycket stort värde.

Departements-
chefen.

De undersökningar, som tandvårdsutredningen för utredningsuppdragets fullgörande låtit verkställa, äro såsom närmare framgår av utredningens betänkande mycket omfattande och belysa på ett uttömmande sätt de för bedömandet av hithörande spörsmål betydelsefulla frågorna rörande tandvårdsbehovets omfattning främst bland de värnpliktiga. Jag kommer därför i det följande att lägga de av utredningen framlagda undersökningsresultaten till grund för mitt ställningstagande till frågorna om den militära tandvårdens organisation.

Frågan om den militära tandvårdens samordning med folk- tandvården.

Tandvårdsutredningen.

Tandvårdsutredningen har framhållit, att den tandvård, som bekostades av allmänna medel i vårt land, redan nått en betydande omfattning. Denna tandvård vore dock för närvarande organisatoriskt sett splittrad på skilda, från varandra fristående verksamhetsgrenar. Det vore emellertid tydligt, att man ur folkhälsans synpunkt och för erhållande av en ekonomisk överblick över de kostnader, som nedlades på denna tandvård, vid bedömandet av en gren av denna verksamhet icke kunde helt bortse från övriga grenar därav. Ville man uppnå en bärkraftig och på sunda ekonomiska principer vilande organisation för den militära tandvården, kunde man icke bortse från detta faktum. Den tandvård, som skulle givas det militära klientelet, måste bygga på den tandvård, som lämnats före den tidpunkt, då vederbörande inträdde i militär tjänstgöring. Vidare måste den under militärtjänstgöringen och därförinnan lämnade tandvården sedermera underhållas, för att de medel, som nedlagts på denna tandvård, skulle kunna anses vara ur folkhälsans och försvarets synpunkt väl använda.

Utredningen har med hänsyn härtill ansett angeläget, att åtgärder vidtoges för effektivisering av småbarns- och ungdomstandvården. Utredningen ansåge nämligen, att en slutgiltig militärtandvård icke kunde uppbyggas, innan dessa frågor nått tillfredsställande lösningar. Hur dessa frågor än kunde komma att lösas, komme folktandvårdsorganisationen att härigenom erhålla ytterligare belastning. Vidare måste det tandstatus, som uppnåtts bland annat genom militärtandvårdens insatser, vidmakthållas, vilket arbete även i stor utsträckning komme att åvila folktandvården. Det vore sålunda ur skilda synpunkter synnerligen angeläget, att denna så snart som möjligt utbyggdes åtminstone till den omfattning den ursprungligen beräknats erhålla. Avsikten hade varit, att hela folktandvårdsorganisationen skulle vara utbyggd på en tidsperiod av tio år, räknat från den 1 januari 1939. Den programenliga takten för utbyggnaden hade emellertid på grund av skilda omständigheter icke kunnat hållas, ehuruval planeringsarbetet för denna utbyggnad till största delen hade utförts.

Särskilda utredningar och åtgärder hade vidtagits för hävande av bristen på tandvårdspersonal inom folktandvården. Tandvårdsutredningen ifrågasatte emellertid, huruvida de åtgärder, som sålunda vidtagits, vore tillräckliga för att folktandvården så skyndsamt som önskligt vore skulle nå den utbyggnad, den förutsatts att få. Ur den samlade sociala tandvårdens synpunkt vore det av så grundläggande betydelse, att detta ägde rum, att tandvårdsutredningen starkt ifrågasatte, huruvida icke vissa provisoriska ytterligare åtgärder, exempelvis införande av deltidstjänster, borde tagas under omprövning för ernående av detta mål.

Vid sitt bedömande av frågan om den lämpligaste organisationsformen för den militära tandvården har utredningen främst beaktat tandvårdsbehovet hos de värnpliktiga. Utredningen har nämligen funnit, att omfattningen av tandvårdsbehovet hos de värnpliktiga vore synnerligen stor och nödvändiggjorde en ingående diskussion av frågan, i vilken utsträckning statens ekonomiska resurser och förefintlig tillgång på tandläkare, tandsköterskor och tandtekniker borde utnyttjas för meddelande av kostnadsfri tandvård under värnpliktstjänstgöringen.

På grundval av de verkställda undersökningarna har utredningen funnit, att om de 40 000 värnpliktiga, som utredningen räknat med som årlig värnpliktskontingent, samtliga finge den behövliga tandvården utan inskränkningar, detta innebure, att minst 160 heltidsanställda tandläkare, minst 160 tandsköterskor och 24 tandtekniker fordrades för vårdens utövande. Det syntes orimligt att med hänsyn tagen såväl till statens ekonomiska situation som även till föreliggande påtagliga brist på tandläkare, tandsköterskor och tandtekniker nu förorda genomförandet av en tandvårdsorganisation av denna omfattning för de 40 000 värnpliktiga. Detta gällde alldeles oavsett organisationens eventuella utformning, antingen inom den militära sjukvårdsorganisationen eller inom folktandvårdens ram. I båda fallen bleve statsutgifterna ungefär desamma och kraven på personal likartade.

I detta sammanhang har utredningen närmare anfört i huvudsak följande.

Teoretiskt sett är det kanhända möjligt, att, under förutsättning av goda anställnings- och lönevillkor, binda 160 av landets nuvarande eller i utbildning stadda tandläkare till en militär tandvårdsorganisation eller att inom folktandvården avdela 160 tandläkare att enbart användas för de värnpliktigas tandvård. Antalet tandläkare, tandsköterskor och tandtekniker, tillgängliga för anställning i statens och kommunens tjänst eller för verksamhet inom den privata tandvården, är emellertid starkt begränsat. Även om en kraftig utökning av antalet årligen utexaminerade tandläkare äger rum och även om i samband därmed tandsköterske- och tandteknikerstaben proportionerligt utökas genom utbildning från statliga skolor, torde det dröja minst 6 à 8 år framåt i tiden, innan de första gynnsamma verkningarna av denna utökning börja göra sig gällande. Samtidigt stegras för de närmaste årtiondena tandvårdsbehovet såväl i privat praktik som inom folktandvården. Skulle man därför binda 160 tandläkare och tandsköterskor samt 24 tandtekniker till försvarsväsendets tandvård för de värnpliktiga, vinner man visserligen härmed, att den befolkningsgrupp, de värnpliktiga utgör, snabbt får tandvårdsbehovet tillfredsställt, varigenom vårt aktuella soldatmaterial blir gynnsamt ställt i fråga om bett- och tandstatus. Men denna vinst motsvaras av lika stora förluster i övriga folkgruppers tandvård. Även en annan synpunkt förtjänar beaktas. Folktandvården är möjliggjord därigenom, att den ekonomiskt vilar på taxevgiften från det klientel, som besöker folktandvårdspolikliniker. Denna taxeinkomst är så stor, att statsbidraget och landstingsutgiften bliva proportionsvis ringa i förhållande till den utövade vårdens storlek. Visserligen bör beräknas, att vid folktandvårdens fortsatta utökning till att omfatta nya, av tandvård hittills oberörda folklager, taxeinkomsten från

tandpoliklinikerna icke torde komma att stegras i proportion till de ökade utgifterna. Detta därför, att vid folktandvårdens omhändertagande av dessa nya folklager förhållandevis större grupper av låga inkomstagare komma att utnyttja densamma. Klientelet's möjlighet att i full utsträckning betala folktandvårdspoliklinikernas taxor kan sålunda förväntas bli mindre och det allmänna utgifter i motsvarande grad större. Men detta kommer sannolikt att göra sig gällande med full styrka först efter ett par årtionden. Tandvården för de värnpliktiga måste emellertid vara helt kostnadsfri. Inga inkomster kunna beräknas från det klientel, som besöker militärtandpoliklinikerna.

Vid förhandenvaro av en tandvårdstaxa giva de svårast skadade fallen, som fordra den största behandlingen för varje tand, särskilt stora bruttoinkomster. Göres däremot behandlingen kostnadsfri för patienten, förvandlas de stora taxeinkomsterna från de svårare fallen till lika stora utgifter. Det är ur denna synvinkel tandvårdsproblemet för de värnpliktiga måste betraktas. Därur framställer sig frågan, huruvida det icke vore lämpligare att gå andra vägar i det social-medicinska arbetet för att tillfredsställa kravet på fullgod tandvård åt de värnpliktiga. Besvarandet av den frågan förutsätter en diskussion om orsakerna till den stora omfattningen av bett- och tandförstörelsen hos de värnpliktiga.

Med stöd av verkställda undersökningar har utredningen konstaterat, att de värnpliktigas behandlingsbehov endast i begränsad utsträckning bestämdes av tandsjukdomarnas frekvens. Den tillgång på tandvård och den möjlighet att utnyttja denna, som förelegat före värnpliktsåldern, utövade det bestämmande inflytandet på den vårdform, som de värnpliktiga fordrade. Utredningen hade funnit, att det förelåge stora olikheter i tandvårdsbehovet mellan områden, där tandsjukdomarnas frekvens vore likartad. Detta vore av avgörande betydelse för ståndpunktstagande till frågan om de värnpliktigas tandvårdsbehov inom den blivande fredsorganisationen.

I anslutning härtill har utredningen närmare anfört i huvudsak följande.

Det är påtagligt, att det nu konstaterade tandvårdsbehovet hos 1942 års inskrivningsskyldiga icke kan anses förbli oförändrat. Den svenska samhällsbyggnaden synes i allt högre utsträckning urbaniseras. Därmed följer ökad munhygien och förbättrad tandvård. Samtidigt genomföres barntandvården i alltmer ökad omfattning, varjämte folktandvårdsorganisationen i övrigt utbygges, så att den kommer att omfatta minst 1 100 anställda tandläkare. Tandvårdsutredningen vågar därjämte hoppas, att av utredningen betonade krav på intensifiering av mödravård, spädbarnsvård och tandvård i förskolestadiet beaktas, samt att åtgärder snarast vidtagas för tandvårdens ordnande under perioden mellan barntandvårdens avslutande och den militära tjänstgöringen. Dessa omfattande åtgärder för tandvårdens förbättring inom riket måste samtidigt med urbaniseringen för varje ny årsgrupp av värnpliktiga medföra en förändring av tandvårdsbehovet i sådan riktning, att de fall, som kunna saneras och bettrestitueras enbart med enkel kirurgisk-konserverande behandling, öka i antal, medan samtidigt antalet komplicerade fall proportionellt minskar.

Utredningen har emellertid varnat för optimism beträffande den tidpunkt, då de genomförda tandvårdsförbättringarna före värnpliktsåldern givit en

markerad förändring i de värnpliktigas tandvårdsbehov. Det komme nämligen att dröja avsevärd tid, kanske två årtionden, innan en dylik förändring utövade avgörande inflytande. Under sådana förhållanden funne tandvårdsutredningen det nödvändigt att för den militära tandvården föreslå en bärkraftig organisation, som snarast möjligt skulle träda i verksamhet. Med hänsyn till vad i detta sammanhang anförts och till den nuvarande bristen på tandläkare, tandsköterskor och tandtekniker måste denna tandvårdsorganisation erhålla en tämligen elastisk byggnad.

Utredningen har erinrat om att tandvårdsbehovet med urbaniseringen och gynnsammare vårdförhållanden under perioderna före värnpliktsåldern förskötes i en bestämd riktning, nämligen hän mot ökningen av antalet fall, som kunde saneras och bettrestitueras med enbart enkel kirurgisk-konserverande vård. Denna behandlingsform, som otvivelaktigt bleve framtidens, borde från början präglade den militära tandvårdsorganisationens arbete. Vården av de komplicerade fallen, där proteskonstruktioner och pulpakirurgi dominerade komme för varje år alltmera att minska i omfattning och syntes därför kunna skjutas i bakgrunden. Behovet av komplicerad tandvård kunde och borde, enligt tandvårdsutredningens uppfattning, för närvarande icke tillfredsställas på statens bekostnad. Den militära tandvårdsorganisationen borde helt inriktas på sanering och sådan konserverande vård, som med enkla åtgärder lämnade fullgod restitution och vore ägnad att uppehålla en under tidigare perioder oftast med stöd av allmänna medel lämnad tandvård. Däremot kunde det icke anses rimligt, att den militära tandvårdsorganisationen i de komplicerade fallen toges i anspråk för en tandvård enligt odontologins alla fordringar, vilken enbart för sig skulle kräva ett stort antal tandläkare, tandsköterskor, tandtekniker och arbetsplatser samt medföra väldiga materialkostnader. Den militära tandvårdsorganisationen borde därför tills vidare taga hänsyn till denna beräknade utveckling, vilket i extrem formulering betydde, att under övergångsåren de komplicerade fallen endast beräknades erhålla vård för akuta skador.

Utredningen har emellertid framhållit, att avsteg från denna princip av praktiska skäl måste göras i många fall. De komplicerade fallen, vilka principiellt sett endast skulle erhålla vård för akuta skador, dominerade inom många områden klientelet på tandpoliklinikerna så att den värnpliktige tandläkarens verksamhet därstädes icke uteslutande kunde ägnas åt de enklare fallen. Här borde därför den konserverande vården även utsträckas till de komplicerade behandlingsfallen. De tänder, som fordrade pulpakirurgiska ingrepp eller protetiska konstruktioner, kunde skyddas från fortsatt kariös förstörelse genom provisoriska behandlingsåtgärder. De tänder däremot, som genom enkel konserverande vård kunde färdigbehandlas, skulle i den utsträckning, så vore möjligt, erhålla denna vård. Fallet borde därefter från den militära tandvårdspolikliniken på därför lämpade remisskort remitteras till hemortens folktandvårdspoliklinik eller, i det fall sådan sakna-

des, till privat tandläkare. Om behandlingen skedde på tid, som i remissen angivits, vore det fördelaktigt, att ifrågavarande fall kunde tillerkännas samma rätt till tandvård mot nedsatta kostnader, som för närvarande tillkomme ungdom i åldern 16—19 år. Med konserverande vård enligt denna princip syntes de militära tandpoliklinikerna kunna göra en betydelsefull insats. Givetvis toge man risken, att i en del av dessa remissfall behandlingen icke fullföljdes på grund av fattigdom, likgiltighet eller brist på tandvårdsmöjligheter. Men i många fall kunde dock intresset beräknas ha väckts för fortsatt tandvård.

Med dessa utgångspunkter har utredningen beräknat, att för de värnpliktigas tandvård skulle erfordras 65 tandläkare med heltidstjänstgöring.

För tandvård åt fast anställt manskap med lön enligt löneplan Ma i manskapsavlöningsreglementet har utredningen — som förutsatt att denna personalkategori skall erhålla fullständig tandvård — beräknat 13 heltidstjänstgörande tandläkare erforderliga. För tandvården åt övriga personalkategorier inom försvaret har utredningen icke beräknat särskild tandvårdspersonal.

Utredningen har förutsatt, att tandvården åt de värnpliktiga skulle i huvudsak handhas av värnpliktiga tandläkare under dessas värnpliktstjänstgöring, medan den militära tandvården i övrigt borde ombesörjas av andra tandläkare. Utredningen har räknat med att belastningen å folktandvården vid av utredningen förutsatt tandvård åt värnpliktiga komme att ökas. Hur stor denna ökning komme att bliva och huru lång tid som komme att förflyta, innan den gjorde sig fullt gällande, syntes erfarenheterna få utvisa.

Vid bedömandet av frågan, vilken organisationsform en militär tandvård i den omfattning som sålunda angivits borde erhålla, har tandvårdsutredningen enligt sina direktiv haft att undersöka, huruvida den militära tandvården skulle kunna samordnas med folktandvården. Utredningen har framhållit, att ingående diskussioner härom förts inom utredningen. Vidare hade utredningen i denna fråga föranstaltat om en konferens med representanter för olika tandläkarsammanslutningar, vissa i folktandvårdens tjänst arbetande tandläkare och vissa tandläkare, som under nuvarande beredskapstid erhållit erfarenheter från den därunder givna tandvården i militär regi. Vid sagda tillfällen hade i fråga om problemställningen en mångfald synpunkter framförts, över vilka tandvårdsutredningen lämnar följande referat.

Från företrädarna för folktandvårdslinjen har andragits i huvudsak följande. I ett land, där man planlagt och vidtagit åtgärder för en folket i dess helhet omfattande tandvård, kunde den militära tandvården icke tillåtas att stå såsom en isolerad företeelse. Om statsmakterna i stället för att nedlägga medel på en särskild militär tandvårdsorganisation erbjöde landstingen samma ekonomiska möjligheter för ett snabbare och vidgat utbyggande av folktandvården, skulle denna i mycket stor utsträckning kunna tjäna den militära tandvården. Därigenom skulle dels stora besparingar kunna göras,

dels även de ekonomiska risker bortfalla, som alltid äro förbundna med upprättande av nya militära organisationer, vilka vid en förändring av läget kunde raseras. Den fullt utbyggda folktandvården i riket har beräknats komma att omfatta över en miljon patienter. Den ytterligare utökning av folktandvården, som skulle erfordras, för att denna också skulle kunna taga hand om det militära klientelet, kunde — sedd i relation till den stora civila tandvårdsuppgiften — icke bliva avskräckande stor, allra helst som tandvårdslokaler med utrustningar redan i viss utsträckning funnes eller enligt gällande planer skulle anskaffas å flertalet garnisonsorter och särskild administration och organisation vore uppbyggd. Från principiell synpunkt kunde även starkt ifrågasättas det berättigade i att för de civila och militära patientkategorierna skilda vårdprinciper vunne tillämpning. Den utbyggda folktandvården komme att äga polikliniker, bildande ett hela landet omfattande nät, och kunde därför lätt apteras för krigstillfällena. De värnpliktiga tandläkarna borde i största möjliga utsträckning under sin värnpliktstjänstgöring utnyttjas för meddelande av tandvård åt militära patienter på folktandvårdspoliklinikerna. De värnpliktiga tandläkarna borde mycket väl kunna givas sådan militär utbildning, att de i krigstid kunde utnyttjas vid de ambulatoriska och provisoriska polikliniker, som då måste finnas vid sidan av de för krigsbruk apterade folktandvårdspoliklinikerna.

Häremot har från företrädarna för den militära linjen argumenterats i huvudsak följande. Av organisatoriska orsaker, framför allt i ändamål att säkerställa försvarsberedskapen för krigsförhållanden, hade den militära hälso- och sjukvården sidoordnats med den civila. Den militära hälso- och sjukvården inginge sålunda såsom en särskild detalj i den militära organisationen men samarbetade inom gemensamma intresseområden med den civila medicinalväsendet. Den militära tandvården vore allenast en del av den militära hälso- och sjukvården. Teoretiskt sett skulle under fredstid folktandvården kunna taga hand om den militära tandvården. En av de viktigaste förutsättningarna härför vore dock, att distriktstandpolikliniker inom rimlig tid funnes anordnade och i verksamhet inom de olika militära förläggningssorterna eller i dessas omedelbara närhet samt att de lokala myndigheterna skulle finna det vara förenat med sin eller allmän fördel att så utvidga sina poliklinikers arbetskapacitet, att dessa kunde uppfylla militära önskemål samt krav på ett effektivt och ändamålsenligt meddelande av tandvård enligt de för militär personal givna normerna. Dessa normer kunde med hänsyn till att vården skulle helt bekostas av staten icke vara desamma som för betalande patienter. Folktandvården kunde emellertid ännu icke på lång tid taga emot alla de civila patienter, för vilka denna vore avsedd. Det syntes då riktigare, att folktandvårdens krafter insattes att nå sitt ursprungliga mål och, därest den önskade erhålla ytterligare arbetsuppgifter, inriktade sig på övrig social tandvård utanför militärtandvårdens ram. Erfarenheten hade emellertid visat, att folktandvårdsinstitutionerna ingenstädes saknade arbetsuppgifter eller krävde särskilda åtgärder för tillförande av klientel. Detta innebure, att, om en militärtandvård, som krävde ett visst antal tandläkare — exempelvis 100 —, skulle anordnas inom folktandvårdens ram, särskilda lokaler och utrustningar måste anskaffas för dessa. Anordnandet av lokaler för militär tandvård i anslutning till en folktandvårdspoliklinik kunde näppeligen bliva billigare än om de anordnades i anslutning till en militär institution. Den mindre vinst, som eventuellt skulle kunna uppkomma genom att röntgenapparater, laborieutrustningar m. m.

kunde vara gemensamma, uppvägdes flerfaldigt av den ekonomiska förlust, som medföljde den genom undersökningar påvisade längre förflyttningstiden till folktandvårdspoliklinik än till tandpoliklinik inom kasernområde. Möjligheten att i krigstid aptera folktandvårdsorganisationen för krigsbruk vore knappast tänkbar, då tandvården i krigstid, i långt större utsträckning än man i allmänhet antagit, erfordrades till och med i de främsta linjerna. En bärkraftig organisation för krigstandvården kunde för övrigt icke improviseras, vilket bevisats under nuvarande beredskapstid.

Tandvårdsutredningen har ansett sig sakna anledning att ingå på nu anförda synpunkter eller den mångfald skäl, som i övrigt andragits för och emot ett intimare samgående mellan folktandvård och militärtandvård. De av tandvårdsutredningen utförda undersökningarna hade visat, att tandvård åt den militära personalen fordrade ett stort antal tandläkare. Folktandvårdens slutliga utbyggnad kunde beräknas föreligga först vid en relativt avlägsen tidpunkt. Härav följde, att den tandvårdsorganisation, som skulle efterträda beredskapstidens provisorium, icke finge möjlighet att i större utsträckning koordinera militärtandvården med folktandvården. Tandvårdsutredningen ansåge sig därför nu böra föreslå, att de för den militära tandvården erforderliga tandläkarna användes i en militär tandvårdsorganisation gemensam för hela försvarsväsendet.

Utredningen har emellertid ansett, att den sålunda förordade tandvårdsorganisationen borde göras i viss mån provisorisk. Den militära tandvårdens organisation och omfattning vore nämligen beroende av folktandvårdens, och den organisation, som utredningen förordade, hade till stor del utformats mot bakgrunden av folktandvårdens jämförelsevis ringa omfattning i närvarande stund. När folktandvården fullt utbyggt och rationaliserats, så att en effektiv tandvård kommit hela folket till godo, borde frågan, huruvida en särskild militär tandvårdsorganisation vore behövlig, tagas under omprövning och, om den fortfarande behövdes, dess organisation mera definitivt fastställas.

I *särskilt yttrande* till utredningens betänkande ha två av utredningens ledamöter, professor Ljungdahl och byrådirektör Maunsbach, bland annat framhållit, att om folktandvården vore så utbyggd, att alla barn bereddes fullgod tandvård och denna barntandvård konsekvent fullföljdes under ungdomsåren, tandvården för de värnpliktiga skulle kräva en tid, ej väsentligt överstigande 1 timme per man och år. Som förhållandena nu vore, komme, enligt vad utredningen genom sina undersökningar kunnat visa, en militär tandvård — om den något så när skulle kunna tillgodose försvarsväsendets behov — att utgöras av behandlingar, som i medeltal krävde en tid av i det närmaste $3\frac{1}{2}$ timme per man och år, en i motsvarande grad ökad personal och i än högre grad ökade materialkostnader, och dock komme denna tandvård vad effektivitet och fullständighet anginge ej att ge på långt när så mycket, som en till en fullt utbyggd folktandvård ansluten militärtandvård skulle kunna ge. På grund av dessa och andra skäl hade

ifrågavarande ledamöter från början intagit och intoge i princip alltjämt den ståndpunkten, att man vid utvecklingen av tandvården i riket borde eftersträva, att den militära tandvården — i stor utsträckning även rent organisatoriskt sett — borde utformas som ett led i en allmän folktandvård.

Genom tandvårdsutredningens undersökningar hade det emellertid bevisats, att försvarsväsendets tandvårdsbehov vore av den storleksordning, att det vore omöjligt att tillgodose detsamma inom den nuvarande folktandvårdens ram. Frånsett de svårigheter av organisatorisk art, som i nuvarande stund reste sig mot en samordning av den militära tandvården och folktandvården, vore den senares bärkraft ännu för ringa för att tillåta en sådan belastning. I likhet med tandvårdsutredningens övriga ledamöter ansåge ifrågavarande ledamöter vidare, att en effektiv tandvård för försvarsväsendet snarast möjligt borde ordnas. Deras uppfattning vore även, att det komme att dröja flera år, innan folktandvården fått en sådan omfattning och kapacitet, att den kunde åtaga sig en dylik belastning. På grund av dessa skäl, men också enbart på grund av dem, hade nämnda ledamöter ansett en särskild militär tandvårdsorganisation vara nödvändig och därför efter förmåga medverkat vid utarbetandet av i utredningens betänkande framlagda förslag till en sådan.

Yttranden.

Tandvårdsutredningens ställningstagande till frågan om den militära tandvårdens anknnytning till folktandvården har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet hörda myndigheter och sammanslutningar. Uttalanden i denna riktning ha sålunda gjorts av *överbefälhavaren, samtliga försvarsgrenschefer, försvarets civilförvaltning och sjukvårdsförvaltning, karolinska institutets kollegienämnd, tandläkarinstitutets lärarråd, tandläkarorganisationerna samt svenska stadsförbundet*. Även *fyra av huvudmännen för folktandvården* ha tillstyrkt utredningens förslag eller lämnat detsamma utan erinran.

Mot utredningens ställningstagande i denna fråga ha däremot invändningar rests av *medicinalstyrelsen och flertalet huvudmän för folktandvården, statskontoret och svenska landstingsförbundet*.

Svenska läkarsällskapet har tillstyrkt förslaget endast under förutsättning, att hänvisning av vissa kategorier värnpliktiga till folktandvården möjliggjordes redan under värnpliktstjänstgöringen samt att viss översyn av anställningsformerna vid folktandvården företoges i syfte att vinna likformighet med dem vid försvarsväsendet. Snabba och effektiva åtgärder borde även vidtagas för att öka antalet tandläkare.

I vissa av de tillstyrkande yttrandena har särskilt understrukits utredningens uttalande, att frågan om den militära tandvårdens organisation borde upptagas till förnyad prövning, sedan folktandvården blivit fullt ut-

byggd. Å andra sidan har *marinförvaltningen* framhållit att, även om i en framtid ett intimare samarbete med folktandvården allteftersom denna utbyggdes kunde åstadkommas, ansvaret för truppen i detta liksom i andra avseenden i sista hand måste ligga på de militära myndigheterna och försvarets centrala förvaltningar, vilka för utövande av sin verksamhet måste ha sakkunniga organ till sitt förfogande. *Marinförvaltningen* ansåge därför, att i den militära organisationen ingående tandläkare även vid en fullt utbyggd folktandvård komme att vara erforderliga. Vad särskilt *marinen* bekräftade finge *marinförvaltningen* erinra om att tjänstgöringsförhållandena vid *marinen* i stor utsträckning förhindrade, att tandvård för *marinens* manskap kunde komma att förläggas till folktandvården, även sedan denna utbyggs till full kapacitet. Vid nyare större fartygsbyggen räknades med att den sjögående personalen skulle kunna få sin tandvård ombord. Även vid ombyggnader av äldre större fartyg hade tandpolikliniker inrättats därstädes. Den decentralisering av tandvården för den sjögående personalen, som sålunda under senare år verkstälts, hade visat sig vara mycket lämplig och vore ur bl. a. ekonomiska synpunkter givetvis att föredraga framför att skicka vederbörande i land till civil eller militär tandpoliklinik. *Marinförvaltningen* ansåge att något avbrott i denna utveckling icke borde äga rum. Vad nu sagts gällde även i viss utsträckning kustartilleriets mera avsides belägna förläggningar. Den militära tandvårdsorganisationen syntes därför kunna nu definitivt fastställas.

Liknande synpunkter ha anförts av *tandläkarorganisationerna*.

Även *försvarets sjukvårdsförvaltning* har ansett vissa omständigheter tala för att den militära tandvårdens verksamhetsområde komme att kvarstå obesuret jämväl efter det folktandvårdsorganisationen blivit slutligt utbyggd.

Försvarets civilförvaltning har understrukit betydelsen av att den militära tandvården gäves en fastare organisation och därvid erinrat om att den militära tandvården såväl tidigare under fredstid som under de första beredskapsåren bedrivits under i flera hänseenden otillfredsställande förhållanden. *Civilförvaltningen* ville här endast erinra om att riksdagens under år 1943 församlade revisorer i sin berättelse framlagt vissa synpunkter på de brister i avseende å den militära tandvården, som kommit till synes under den dittills rådande förstärkta försvarsberedskapen. De provisoriska åtgärder till förbättrande av tandvården inom försvarsväsendet, som på förslag av tandvårdsutredningen genomförts under budgetåret 1943/44, syntes verksamt ha bidragit till avhjälpande av de förefintliga bristerna. Uppenbart vore dock, att de sålunda redan vidtagna åtgärderna — även med bortseende från deras karaktär av provisorium — icke vore tillfyllest, utan att den militära tandvården för att fylla sin uppgift måste utbyggas och erhålla en fast organisation.

Tandläkarinstitutets lärarråd har ansett den av utredningen föreslagna militära tandvårdsorganisationen vara den enda möjliga lösningen av ifrågasvarande spörsmål.

Medicinalstyrelsen har — med erinran om att flertalet huvudmän för folk-tandvården uttalat betänkligheter mot utredningens förslag — för egen del anfört, att utredningens betänkande ur såväl odontologisk som statistisk synpunkt ägde mycket stora förtjänster. Styrelsen funne tillika, att det förslag, som tandvårdsutredningen framlagt, i och för sig vore av sådan beskaffenhet, att det skulle ha kunnat genomföras, därest tillgången på tandläkare hade varit tillfredsställande. Emellertid vore bristen på tandläkare mycket svår. Denna tandläkarbrist hade utgjort och utgjorde alltjämt det väsentliga hindret för folktandvårdens snabba och planliga utbyggande. Under dylikt förhållande måste den av utredningen föreslagna samverkan mellan å ena sidan militärtandvården och å andra sidan folktandvården respektive privattandvården betraktas såsom otillfredsställande. Militärtandvården vore i förslaget grundad på i många avseenden alltför optimistiska beräkningar, folktandvården saknade för närvarande möjlighet att mottaga det tänkta remissklientelet och privattandvården syntes, av hittillsvarande erfarenheter att döma, komma att visa föga villighet till samarbete med militärtandvården mot av staten reglerade taxor. Den omständigheten, att den tilltänkta tandvårdsorganisationen skulle givas en elastisk utformning med hänsyn till den mångfald svårbedömda faktorer, som föreläge, syntes icke innebära en garanti för förslagets lyckliga genomförande.

En konkurrens om arbetskraft de två organisationerna emellan syntes bliva ofrånkomlig och verka förlamande på båda. För folktandvårdens del skulle denna konkurrens medföra en försvårad situation speciellt för ungdomstandvården. Beträktade man tandvårdsfrågan ur en enhetlig synpunkt skulle därför förslagets realiserande innebära ett eftersättande av tandvården i åldrarna 15—19 år för att bereda möjlighet till ett intensifierande av tandvården å de värnpliktiga efter denna ålder. Styrelsen ville bestämt hävda, att detta strede mot odontologiskt och ekonomiskt riktiga och förnuftiga principer.

De av styrelsen påtalade olägenheterna i samband med den föreslagna militärtandvårdsorganisationen vore av den karaktär och storleksordning, att man enligt styrelsens förmenande icke utan tvingande skäl borde definitivt genomföra densamma. Såvitt styrelsen kunde bedöma, föreläge icke någon dylik tvingande nödvändighet, i synnerhet som genom tandvårdsutredningens försorg en provisorisk organisation för tillgodoseendet av försvarsväsendets tandvård redan trätt i verksamhet.

Under åberopande av vad sålunda anförts har styrelsen uttalat önskvärdheten av att det av försvarsväsendets tandvårdsutredning avgivna betänkandet gjordes till föremål för en grundlig överarbetning. Detta syntes vara påkallat även av den anledningen, att det av utredningen förutsatts, bland annat, att Kungl. Maj:t skulle utfärda bestämmelser angående villkoren för att på folktandvårdspoliklinikerna skulle utföras den mera komplicerade tandvården åt de värnpliktiga. Redan lösningen av detta spörsmål tarvade givetvis ytterligare övervägande.

Medicinalstyrelsen ansåge det emellertid icke tillfyllest, att det fortsatta utredningsarbetet begränsades till att avse tandvårdsutredningens betänkande. Orsakerna till de nu föreliggande svårigheterna beträffande svenska folkets tandvård låge så djupt, problemen vore så stora och så intimt med varandra sammanflätade och deras lösande vore av så utomordentlig betydelse ur socialmedicinsk och ekonomisk synpunkt, att medicinalstyrelsen ansåge det icke kunna längre bero vid åtgärder i enstaka riktningar. Enligt styrelsens uppfattning måste man i nuvarande läge hysa de allvarligaste farhågor för hela den sociala tandvårdsfrågan.

Problemet måste nu angripas i hela dess vidd, och alla därmed förknippade spörsmål måste upptagas till behandling i ett sammanhang.

Farhågor för en icke önskvärd konkurrens om tandläkarna mellan folktandvården och den militära tandvården ha även uttalats av flera av *folktandvårdens huvudmän*, vilka befarat att folktandvårdens utbyggnad därigenom skulle försenas.

Svenska landstingsförbundets styrelse har framhållit, att en del av de svårigheter, folktandvården nu hade att kämpa med, orsakades av att åtskilliga tandläkare vore inkallade till beredskapstjänst. En viss lättnad härutinnan hade förutsetts, när beredskapen väsentligt minskade, och landstingen hade räknat med att då kunna utbygga folktandvården i snabbare takt. Skulle emellertid i enlighet med det föreliggande förslaget en särskild militär tandläkarkår av betydande omfattning nu tillskapas, bleve folktandvårdens utbyggnad ytterligare fördröjd. I detta läge kunde man fråga sig, vilket som vore lämpligast, att söka bereda det svenska folket i gemen en tillfredsställande tandvård snarast möjligt eller att, med tillbakasättande av detta behov, för en viss grupp skapa tillfredsställande tandvårdsmöjligheter. Det syntes styrelsen, som om den samhällliga allmänna tandvården borde i första hand utbyggas. De åtgärder, som därefter erfordrades för ett tillgodoseende av den rent militära tandvårdens behov, syntes då kunna bli av relativt blygsam karaktär.

Emellertid kunde man ej med säkerhet förutse, när folktandvården kunde vara fullt genomförd. Under sådana förhållanden måste tydligen för tillgodoseende av försvarsväsendets tandvårdsbehov särskilda åtgärder nu vidtagas. Viktigt vore emellertid därvid, att dessa åtgärder finge en sådan karaktär, att de lätt kunde anpassas efter det ändrade läge, som en fullt utbyggd folktandvård vore ägnad att medföra. Med hänsyn härtill ansåge styrelsen angeläget, att man nu icke fastläste den militära tandvårdsorganisationen i former, som avsåges skola bli bestående för lång tid. Det vore en betydande arbetsbörda, som genom det av utredningen föreslagna remissförfarandet skulle påläggas folktandvården och som syntes motsvara åtminstone 50 tandläkares arbetskapacitet. Huruvida folktandvården i nuvarande läge, utan åsidosättande av det civila klienteletets intressen, kunde påläggas denna uppgift, hade ej närmare undersökts. Det syntes enligt sty-

relsens mening nödvändigt, att denna fråga klarlades, innan man genomförde den föreslagna reformen. Kunde ej folktandvården i nuvarande läge påtaga sig denna uppgift, måste tydligen den militära tandvårdsorganisationen högst väsentligt utbyggas.

Statskontoret har anslutit sig till de synpunkter, som anförts i det till utredningen fogade särskilda yttrandet. Jämväl statskontoret funne det angeläget, att staten i första hand använde sina resurser för att snabbast möjligt utbygga folktandvården till avsedd kapacitet i stället för att skapa en dyrbar militär tandvårdsorganisation, som på ett föga lyckligt sätt komme att konkurrera med folktandvården om landets knappa tillgång på lämpliga tandläkare och dessutom försvårade ett genomförande av folktandvårdens idé att få till stånd en kontinuerligt och jämnt fungerande tandvård för alla åldrar. Vetskapen om att staten under värnpliktstiden tillhandahölle fri tandbehandling åt den, som under tiden efter skoltandvårdens upphörande försummat sina tänder, måste nämligen förutsättas komma att motverka strävandena att få bort den s. k. luckan i tandvården under åldern 16—19 år.

De skäl, som utredningens majoritet särskilt åberopat till förmån för en fristående militär tandvårdsorganisation, kunde statskontoret heller icke finna övertygande. Utredningen vore sålunda knappast fullt konsekvent vare sig i fråga om målsättningen för den militära tandvården eller beträffande principerna för den militära tandvårdsorganisationens uppbyggande. Enligt statskontorets uppfattning, som vunne stöd av reservanternas uttalanden, kunde en militärt organiserad tandvård svårigen taga sikte på annat än de relativt enkla vårdfallen, medan de mera komplicerade fallen, icke minst de svårare käkskadorna, i såväl fred som krig måste hänvisas till sjukhus eller civila kliniker bakom fronten. Om bristen på tandläkare gjorde folktandvårdsorganisationen otillräcklig för övertagande av den militära tandvården, borde åtgärder i första hand vidtagas för att utbilda flera tandläkare. Detta syntes vara en mer rationell väg än att utöka den militära utbildningstiden för värnpliktiga tandläkare. Statskontoret kunde icke inse, att en dylik extra utbildning kunde vara av betydelse för meddelande av konserverande tandvård åt militär personal. Genom att i stället skapa förutsättningar för ett utökat anlitande av folktandvårdspoliklinikerna, kunde även kvinnliga tandläkare i stor utsträckning anlitas för meddelande av militär tandvård. Och för den egentliga fronttjänsten syntes ett begränsat antal värnpliktiga tandläkare vara till fyllest.

Lika med utredningen ansåge statskontoret, att en slutgiltig militärtandvård icke kunde uppbyggas, innan frågorna om småbarns- och ungdomstandvården nått tillfredsställande lösning, vilket i sin tur vore avhängigt av folktandvårdens framtida organisation och utbyggnad. Under sådana förhållanden kunde det icke vara tillrådligt att tillskapa ett militärt provisorium av den fasta natur, som inrättandet av en civilmilitär tandläkarkår skulle innebära, detta så mycket mindre som ett dylikt provisorium måste

antagas komma att fördröja och försvåra folktandvårdsreformens genomförande.

Frågan om den omfattning, i vilken tandvård borde meddelas de värnpliktiga, har berörts i några yttranden. Sålunda har *chefen för armén* ansett det vara ett oavvisligt krav ur militär synpunkt, att det med tandvården förenade intrånget i de värnpliktigas tjänstgöringstid bleve så litet som möjligt. Med hänsyn härtill vore det önskvärt, att tandvården under militärtjänstgöringen i största möjliga utsträckning begränsades. I sådant syfte borde värnpliktiga, vilkas åkommor vore av lindrigare art, beredas möjlighet att erhålla civil tandvård under tiden mellan inskrivning och inryckning till tjänstgöringens början.

Å andra sidan har *chefen för marinen* ansett nödvändigt att den militära tandvården, intill den tidpunkt, då gynnsamma verkningar av en utbyggd folktandvård medförde minskat behov av tandvård under värnpliktstjänstgöringen, omhändertoge även de komplicerade fallen.

Tandläkarorganisationerna ha betonat betydelsen ur såväl sociala som allmänna hälsovårdssynpunkter av att de värnpliktiga bereddes fullständig tandvård. Liknande synpunkter ha anförts av *svenska läkaresällskapet*.

Den militära tandvården, vilken under de första krigsåren fungerade Departements-
chefen. mindre tillfredsställande, synes genom de år 1943 beslutade provisoriska åtgärderna ha erhållit en för rådande förhållanden i stort sett tillräckligt effektiv organisation. Emellertid bygger denna provisoriska organisation i väsentlig mån på tandläkare, som enligt värnpliktslagen hållas inkallade till beredskapstjänstgöring eller ock tagas i anspråk jämlikt tjänstepliktslagen. Organisationen kan således i sin nuvarande utformning icke fungera nöjaktigt efter återgång till fredsförhållanden. Därtill kommer, att de civilanställda tandläkare, som utnyttjas i organisationen — tandvårdsinspektören i försvarets sjukvårdsförvaltning och tandpoliklinikföreståndarna — äro allenast tillfälligt anställda och att en dylik anställningsform icke torde kunna användas på längre sikt, därest fullgoda krafter skola kunna förvärvas.

Det nu föreliggande sakkunnigförslaget, vilket framlagts av samma utredning, som på sin tid uppdrog riktlinjerna för den nu gällande provisoriska organisationen, åsyftar att bereda de värnpliktiga och försvarets fast anställda manskap en effektiv tandvård även efter beredskapens upphörande. Förslaget innebär i huvudsak ett fortsatt utbyggande av den nuvarande organisationen efter i stort sett oförändrade riktlinjer. Tandvårdsbehovet åt de värnpliktiga har därvid förutsatts skola väsentligen tillgodoses genom anlitande av värnpliktiga tandläkare under dem enligt värnpliktslagen åliggande värnpliktstjänstgöring. Genom viss omläggning av utbildningsplanerna för de värnpliktiga skulle dessas tjänstgöringstid kunna utnyttjas för facktjänstgöring i större utsträckning än enligt gällande utbild-

ningsbestämmelser. Antalet fast anställda tandläkare har ansetts kunna hållas nere.

Förslaget har i huvudsak tillstyrkts av flertalet hörda myndigheter. Vissa av folktandvårdens målsmän — medicinalstyrelsen, svenska landstingsförbundet och ett antal huvudmän för folktandvården — ävensom statskontoret ha däremot rest invändningar mot förslaget och ansett, att i stället åtgärder borde vidtagas för effektivisering av folktandvården.

För egen del vill jag till en början framhålla, att jag i likhet med tandvårdsutredningen och flera av remissmyndigheterna anser, att en slutgiltig militärtandvård icke kan uppbyggas, förrän småbarns- och ungdomstandvården blivit tillfredsställande ordnad. En fullt genomförd tandvård för barn och ungdom före värnpliktsåldern måste nämligen väsentligt minska tandvårdsbehovet under värnpliktstjänstgöringen. Emellertid torde det — även om de av tandvårdsutredningen ifrågasatta åtgärderna för förstärkning av folktandvården vidtagas — dröja många år, innan en sådan minskning av tandvårdsbehovet i värnpliktsåldern gör sig gällande i större omfattning.

Den omständigheten, att barn- och ungdomstandvården icke förrän om åtskilliga år kan beräknas bli tillräckligt effektiv, synes mig icke böra föranleda, att tandvården under värnpliktstjänstgöringen nu försummas. Tvärtom måste det vid sådant förhållande betraktas som särskilt betydelsefullt, att de nuvarande möjligheterna till beredande av tandvård åt de värnpliktiga bibehållas och om möjligt ökas. Jag anser därför i likhet med tandvårdsutredningen, att den militära tandvården snarast möjligt bör givas en effektiv och för såväl freds- som krigsförhållanden lämpad organisation, samtidigt som den bör erhålla erforderlig elasticitet. Den militära tandvård, som sålunda bör finnas organiserad, synes icke lämpligen kunna rymmas inom ramen för folktandvårdens organisation med den begränsade omfattning denna nu har. Men den omständigheten, att den militära tandvården nu organiseras för att icke ett olyckligt avbrott skall uppkomma i den militära tandvårdsverksamhet som redan påbörjats, får givetvis icke hindra att frågan om den militära tandvårdens inordnande i folktandvården, i den mån så kan ske, upptages till bedömande framdeles, då gynnsammare förutsättningar härför föreligga. Självfallet bör tillses, att icke folktandvårdens utbyggande onödigtvis försvåras eller försenas genom de åtgärder som vidtagas med avseende å militärtandvården.

Det av tandvårdsutredningen framlagda förslaget synes ur dessa synpunkter vara väl ägnat att i huvudsak läggas till grund för den militära tandvårdsorganisationens utformning. Genom utnyttjande av de värnpliktiga tandläkarnas värnpliktstjänstgöring har behovet av fast anställda tandläkare kunnat begränsas till — förutom viss arvodesanställd personal med kortare årlig tjänstgöring — 44 tandläkare, samtliga halvtidsanställda, innebärande en ökning i förhållande till den nuvarande organisationen motsvarande 8 å 9 heltidstjänstgörande tandläkare. Det må anmärkas, att to-

talbehovet av tandläkare inom folktandvården beräknats till 1 100, av vilka omkring 800 ännu icke tillsatts. Den fast anställda tandläkarpersonalens utökning inom försvaret torde således icke kunna nämnvärt inverka på folktandvårdens utbyggande. Icke heller omläggningen av de värnpliktiga tandläkarnas utbildning läser kunna tillmätas större betydelse vid denna frågas avgörande.

Utredningen har vid beräkningarna rörande personalbehovet för den militära tandvården förutsatt, att denna såvitt avser de värnpliktiga skulle omfatta allenast de mindre komplicerade fallen, medan övriga tandvårdsfall skulle hänvisas till folktandvården och den privata tandvården. I olika remissyttranden ha uttalats farhågor för att folktandvården icke skulle kunna mottaga det tänkta remissklientelet, varjämte framhållits, att privat-tandvården troligen komme att visa föga villighet till samarbete med militärtandvården mot av staten reglerade taxor. Självfallet kunna här svårigheter möta med hänsyn till den begränsade omfattning folktandvårdens organisation hittills erhållit. Jag kan dock ej finna, att detta bör föranleda uppskov med lösandet av frågan om militärtandvården. I den mån folktandvårdsorganisationen utökas, torde för övrigt berörda svårigheter komma att minskas. Huruvida, på sätt utredningen föreslagit, värnpliktiga, som för mera komplicerad tandvård remitterats från militärtandvården, böra tillerkännas samma rätt till tandvård mot nedsatta avgifter, som för närvarande tillkommer ungdom i åldern 16—19 år, torde böra ytterligare övervägas.

Med beaktande av vad här anförts föreslår jag, att den nuvarande provisoriska tandvårdsorganisationen inom försvaret utbygges till en fastare organisation i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits av tandvårdsutredningen. Jag förutsätter emellertid som nämnts, i likhet med tandvårdsutredningen, att frågan om den militära tandvårdens organisation upptages till förnyad omprövning sedan folktandvården blivit utbyggd så att den kan bereda samtliga åldersgrupper effektiv tandvård.

Till frågan om den militära tandvårdens organisation mera i detalj återkommer jag i det följande.

Den militära tandvårdens organisation.

Tandvårdsutredningen.

Såsom förut anförts har tandvårdsutredningen räknat med att tandvården åt de värnpliktiga skall i huvudsak åvila värnpliktiga tandläkare under dessas värnpliktstjänstgöring. Utredningen har utgått från att samtliga från tandläkarinstitutet utexaminerade manliga tandläkare i egenskap av värnpliktiga skola uttagas för specialutbildning såsom tandläkare.

Enligt 27 § 1 mom. D i 1941 års värnpliktslag kan värnpliktig, som idkar

studier för utbildning till tandläkare, åläggas att — utöver honom enligt 27 § 1 mom. A åliggande tjänstgöring å 450 dagar — åläggas att därutöver fullgöra fortsatt tjänstgöring under högst 180 dagar. Den fortsatta tjänstgöringen kan i omgångar fördelas på hela värnpliktstiden. Värnpliktstjänstgöringen i fredstid utgör alltså för ifrågavarande personalkategori högst 630 dagar.

Enligt gällande utbildningsplaner för armén och flygvapnet fördelas denna tid sålunda, att tillhopa 285 dagar utnyttjas för soldat- och befälsutbildning, 165 dagar avses för fackutbildning, varav 90 dagar i form av en fackutbildningskurs och återstoden såsom assistenttjänstgöring vid kirurgisk avdelning, samt 180 dagar användas för facktjänstgöring vid staber och förband, fördelad på högst sex omgångar under hela värnpliktstiden.

Utredningen har ansett en förlängning och koncentration av facktjänstgöringen önskvärd och i syfte att få möjligheterna härtill klarlagda haft överläggningar med representanter för militära och militärmedicinska myndigheter. Med ledning av vad som vid överläggningarna framkommit har utredningen såvitt avser värnpliktiga tillhörande besiktningsgrupperna 1 och 2 ansett sig kunna föreslå en begränsning av den militära utbildningen till 210 dagar och av fackutbildningen till 90 dagar, varav 60 dagars assistenttjänstgöring. Återstoden av värnpliktstjänstgöringen, 330 dagar, har avsetts för facktjänstgöring. Beträffande värnpliktiga, som hänförts till besiktningsgrupperna 3 och 4, har utredningen föreslagit begränsning av den militära utbildningen till 120 dagars rekrytskola samt slopande av fackutbildningen, varför facktjänstgöringen beräknats skola kunna förlängas till 510 dagar. Huvuddelen av facktjänstgöringen har föreslagits skola äga rum året närmast efter tandläkarexamen.

För tandläkare, som tilldelas marinen, har utredningen räknat med militärutbildning liksom nu under 150 dagar samt fackutbildning liksom vid armén under 90 dagar, medan återstoden av värnpliktstjänstgöringen skulle fullgöras i form av facktjänstgöring.

Därest sålunda framlagda förslag genomföras, skulle den militära tandvårdsorganisationen enligt utredningens beräkningar ha att inom icke alltför många år räkna med mellan 60 och 70 helårstjänstgörande värnpliktiga tandläkare, eller det minsta antal tandläkare, som enligt tidigare angivna normer skulle vara erforderligt för de värnpliktigas tandvård. Utredningen har härvid beräknat antalet från tandläkarinstitutet årligen utexaminerade manliga tandläkare till ungefär 80. En förutsättning härför har emellertid angivits vara, att nu gällande bestämmelser, enligt vilka värnpliktiga studerande vid poängberäkningen för intagandet å institutet få tillgodoräkna sig $\frac{1}{2}$ poäng för varje månads fullgjord värnpliktstjänstgöring, bibehållas. Utredningen har befarat, att antalet manliga studerande i annat fall skulle komma att nedgå.

Utredningen har erinrat om att medicinalstyrelsen enligt lagen den 30 juni

1943 (nr 467) om viss begränsning av legitimation som tandläkare — vilken lag gäller till den 1 oktober 1946 — ägde att, om tillräckligt antal tandläkare icke vore att tillgå för folktandvårdens behov, begränsa legitimationen till att under ett år allenast gälla folktandvården. Detta innebure således ett års förskjutning i angivet tidprogram. För den händelse legitimationsbegränsningen förlängdes för ytterligare en treårsperiod, komme den militära tandvården att för samma tid drabbas av motsvarande försening i användningen av värnpliktiga tandläkare. Intet hinder föreläge emellertid för att examinerad tandläkare, som fullgjorde facktjänstgöring, även erhöle till militärtjänstgöring begränsad legitimation.

För utnyttjande av de värnpliktiga tandläkarnas arbetskapacitet, för övervakande av deras tjänstgöring, för organisationen av tandpoliklinikernas verksamhet samt för erhållande av största möjliga effektivitet av denna och bästa möjliga behandlingsresultat har tandvårdsutredningen ansett nödvändigt att inrymma ett antal tandpoliklinikföreståndare i organisationen. De under provisoriet kunna erfarenheterna ha enligt utredningen tillfullo bestyrkt nödvändigheten av att sådana föreståndare finnas anställda.

Utredningen har, såsom av det föregående framgår, beräknat behovet heltidsanställda tandläkare, i första hand avsedda för det stamanställda manskapets tandvård, till 13. Emellertid har utredningen ansett sig icke böra föreslå anställning av heltidsanställda tandläkare. Såväl ur rekryteringssynpunkt som med hänsyn till önskvärdheten av att tandvårdsorganisationens tandläkare skulle kunna ytterligare utveckla och bibehålla sina kunskaper vore det nämligen lämpligast att räkna med halvtidsanställd personal. Utredningen ansåge sålunda, att i stället för 13 heltidsanställda 26 halvtidsanställda tandläkare skulle avses för ifrågavarande ändamål. Utredningen hade funnit det mest rationellt, att dessa för de stamanställdas tandvård beräknade mera fast anställda tandläkare utnyttjades inom den militära tandvårdsorganisationen såsom poliklinikföreståndare. Vid sådant förhållande måste det beräknade antalet halvtidsanställda tandläkare ökas med det antal, som representerade den tid, som åtginge i administrativt arbete för poliklinikföreståndare.

Enligt utredningens beräkningar erfordrades i anledning härav 9 halvtidsanställda tandläkare. Tandvårdsorganisationen skulle alltså kunna räkna med 35 halvtidsanställda tandläkare, tjänstgörande såsom poliklinikföreståndare och i största möjliga grad omhändertagande de stamanställdas tandvård.

Tandvårdsutredningen har funnit, att, med hänsyn till den bevisbara tidsförlust som uppkomme, därest tandpoliklinik vore belägen utanför vederbörligt kasernområde, det vore lämpligast, att som regel varje förband hade sin egen tandpoliklinik. På vissa håll, där förbanden vore varandra relativt närbelägna, kunde dock gemensam poliklinik användas, vilket för övrigt redan skett å skilda orter. Ehuru gemensamma tandpolikliniker ansetts icke

i alltför stor utsträckning böra anordnas, hade dock tandvårdsutredningen förutsatt, att i åtskilliga fall tandpoliklinikföreståndare kunde vara gemensam för flera å en ort befintliga polikliniker.

I enlighet med erhållna direktiv har tandvårdsutredningen haft att undersöka, om och i vad mån fördelar kunde ernås genom samordning av tandvården mellan truppförband tillhörande olika försvarsgrenar. Med hänsyn till enahanda skäl, som föranlett tandvårdsutredningen att föreslå, att varje förband i allmänhet borde ha sin tandpoliklinik, hade utredningen funnit, att några fördelar sannolikt icke stode att vinna genom samordning av tandvården mellan truppförband tillhörande olika försvarsgrenar.

Enligt utredningens beräkningar skulle behovet av tandpolikliniker inom försvaret, flottans fartygspolikliniker oräknade, utgöra 76.

Utredningen har anfört, att tandpoliklinikerna inom varje militärområde — oberoende av till vilken försvarsgren de hörde — borde stå under ledning och övervakning av en militärbefälstandläkare. Erfarenheterna från provisoriet hade givit vid handen, att militärbefälstandläkarna därunder haft en mycket betydelsefull uppgift. De vore nu desto nödvändigare att ha såsom permanenta inspektionskrafter, som icke mindre än sammanlagt 21 tandpolikliniker komme att tvingas att arbeta utan egen poliklinikföreståndare och sålunda stå under militärbefälstandläkares omedelbara översyn. Militärbefälstandläkarna syntes enligt tandvårdsutredningens uppfattning kunna vara halvtidstjänstgörande, därvid dock förutsattes, att vederbörandes tjänstgöringstid skulle kunna delvis sammanföras till kortare sammanhängande perioder under vilka inspektioner skulle verkställas. Utredningen ansåge 7 halvtidsanställda militärbefälstandläkare vara erforderliga, d. v. s. en för varje militärområde, därvid dock den för VII. militärområdet avsedde militärbefälstandläkaren skulle vid sidan av sin inspekterande verksamhet utföra praktiskt tandvårdsarbete å någon av tandpoliklinikerna i Visby.

Utredningen har framhållit, att samtliga i det föregående angivna beräkningar av antalet inom den militära tandvårdsorganisationen erforderliga tandläkare utgått från totalsiffrorna stamanställda och värnpliktiga. Den jämna fördelning av klientelet på varje tandläkare, på vilken beräkningen sålunda byggd, existerade i praktiken självfallet icke. I verkligheten vore nämligen klientelet uppdelat på en mångfald förband av varierande storlek. Den ojämna fördelningen måste öka behovet tandläkare utöver det antal, som beräknats på den exakt jämna fördelningen. Hårtill komme, att den beräknade tillgången på värnpliktiga tandläkare, omkring 65 per år, uppnåddes endast under förutsättning, att av utredningen angivna önskemål beträffande disponerandet av värnpliktiga tandläkares tjänstetid ginge i verkställighet. Beräkningen av antalet tandläkare för de stamanställdas tandvård hade även gjorts synnerligen snäv. Det syntes därför vara ofrånkomligt att utöver angivna antal halvtidsanställda tandläkare räkna med

vissa extra tandläkarkrafter. Dessa skulle i första hand avses för de tandpolikliniker, som på grund av större inryckningar till militär tjänstgöring, sammandragna skolor och andra omständigheter bleve särskilt belastade. De kunde vidare vid behov utnyttjas för vakanser och vikariat. Antalet sålunda erforderliga tandläkare vore synnerligen svårt att beräkna. Tandvårdsutredningen hade emellertid utgått från att detta antal icke borde vara mindre än det sammanlagda antalet poliklinikföreståndare och militärbefälstandläkare, och därför räknat med att omkring 45 sådana tandläkare behövdes. Av dessa borde emellertid 20 erhålla viss fastare anställning med en månads obligatorisk tjänstgöring årligen.

Poliklinikföreståndarna, militärbefälstandläkarna och nyssnämnda 20 extra tandläkarkrafter med viss fastare anställning borde, jämte de ytterligare två tandläkare, som utredningen enligt det följande beräknade för organisationens ledning, utgöra en civilmilitär tandläkarkår, gemensam för de tre försvarsgrenarna. Tandvårdsutredningen ansåge, att några bärande skäl icke kunde förebringas för att ifrågavarande personal med sina strängt avgränsade arbetsuppgifter skulle uppdelas på skilda, mindre och för de olika försvarsgrenarna avsedda kårer. Tillkomsten av den för hela försvaret gemensamma sjukvårdsförvaltningen utgjorde även ett ytterligare stöd för tandvårdsutredningens uppfattning, att — oavsett hur det i framtiden komme att gestalta sig med de skilda militära läkarkårerna — den nytillkomna militära tandläkarkåren borde organiseras såsom en för de skilda försvarsgrenarna gemensam sådan. Placering till tjänstgöring av kårens medlemmar borde däremot i förekommande fall ske till de skilda försvarsgrenarna och dessas tandpolikliniker.

De under provisoriet vunna erfarenheterna hade, enligt vad utredningen vidare framhållit, visat nödvändigheten av att en tjänsteman motsvarande nuvarande tandvårdsinspektören innehade ledningen av den militära tandvården. Denne tandläkare — försvarsövertandläkaren — borde vara ledare för den militära tandvårdsorganisationen. Han skulle vara chef (souschef) för den militära tandläkarkåren och ha inspektionsrätt över denna samt poliklinikerna och dessas verksamhet ävensom biträda vid planeringen av de värnpliktiga tandläkarnas utbildning och tandläkarnas i allmänhet ianspråktagande. Närmast skulle det förefalla lämpligast, att placera honom i försvarets sjukvårdsförvaltning under generalläkaren. Emellertid ville utredningen erinra om att generalläkaren icke vore personalchef ens för någon av de militära läkarkårerna. Vid en placering av nu ifrågavarande tandläkare inom sjukvårdsförvaltningen skulle sålunda behov uppstå av en särskild personaldetalj med redovisningsförfarande m. m. Utredningen hade därför ansett sig böra föreslå, att nu ifrågavarande tandläkare under arméöverläkarens chefskap placerades på arméinspektionens sjukvårdsavdelning. Visserligen hade erfarenheterna från provisoriet visat, att denne övertandläkare (tandvårdsinspektör) måst därunder vara heltidstjänstgörande, men

under normala tider syntes tjänstgöringsskyldigheten kunna reduceras till 4 à 5 timmar dagligen.

I sjukvårdsförvaltningen handlades frågor om tandvårdsmaterielens anskaffning, underhåll och vård m. m. Det syntes icke vara möjligt för den i arméinspektionen placerade tandläkaren att samtidigt i sjukvårdsförvaltningen vara föredragande i nyssnämnda frågor. Dessa vore för övrigt av så stor ekonomisk innebörd för statsverket, att särskild sakkunnig med ämbetsmannans ansvar måste kunna disponeras härför. En sådan särskild föredragande borde i övrigt kunna vid behov biträda den i arméinspektionen placerade tandläkaren och vara dennes ställföreträdare. Tandvårdsutredningen förutsatte dock icke mer än i allmänhet halvtidstjänstgöring för denne tandläkare.

Enligt utredningens beräkningar skulle alltså 100 tandläkare regelbundet komma att utöva den militära tandvården, därav 65 i heltidstjänst och 35 i halvtidstjänst. För att största möjliga effekt skulle kunna uttagas av tandläkarna erfordrades, att dessa hade tillräckliga *h j ä l p k r a f t e r*. En tandsköterska borde beräknas för varje heltidstjänstgörande tandläkare. Detta skulle innebära, att 65 tandsköterskor behövdes för de 65 heltidstjänstgörande tandläkarna och 18 för de 35 halvtidstjänstgörande, eller inalles 83 tandsköterskor.

Med den organisation av de värnpliktigas tandvård, som av utredningen angivits, och om tandvårdsutredningens föreslagna fordran på gott bettillstånd hos anställt manskap förverkligades, syntes behovet av proteskonstruktioner inom den militära tandvården successivt komma att minskas. Tandvårdsutredningen ansåge därför, att någon utökning av nuvarande antal laboratorier, 14 stycken, icke borde äga rum. En militär tandvårdsorganisation för fredstid med tandvård enligt angivna normer skulle kunna nedsöka antalet laboratorier och minska antalet där anställd personal. Hur stor denna nedskärning kunde bli, undandroge sig för närvarande varje bedömning, utan finge erfarenheten här giva vägledning. Tandvårdsutredningen föresloge, att i denna punkt av det militära tandvårdsprogrammet nuvarande provisorium tills vidare finge oförändrat kvarstå.

Särskilda åtgärder måste vidtagas för att under fredstid tillförsäkra ifrågasvarande laboratorier nödig arbetskraft. I överensstämmelse med principen, att de värnpliktiga tandläkarnas arbetskraft i största möjliga grad skulle utnyttjas i praktiskt tandvårdande arbete, syntes de värnpliktiga med tandteknikerutbildning eller de, som hölle på att förvärva sådan, vid inskrivningsförrättningarna böra uttagas för specialtjänst inom tandvårdsorganisationen med tjänstgöring å proteslaboratorierna.

Slutligen ville tandvårdsutredningen framhålla, att det vore nödvändigt, att den å arméinspektionens sjukvårdsavdelning placerade tandläkaren till sitt förfogande för såväl skrivarbete som diarieföring och annat kontorsarbete finge ett kvalificerat kontorsbiträde.

Såsom av den i det föregående lämnade redogörelsen framgår har tandvårdsutredningen vid sina beräkningar rörande behovet av tandläkare räknat med att fast anställt manskap med avlöning enligt löneplan Ma i manskapsavlöningsreglementet skall erhålla fullständig tandvård på statens bekostnad. Beträffande berörda personalkategori stadgas i 28 § manskapsavlöningsreglementet, att till läkarvård må, enligt de närmare föreskrifter som meddelas av Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, av vederbörande centrala förvaltningsmyndighet, hänföras tandvård jämväl i vidare mån än som gäller för andra personalkategorier.

Tandvårdsutredningen har enligt sina direktiv haft att uppmärksamma denna föreskrift samt att klarlägga de konsekvenser, som vid tillämpning därav följa i avseende å tandvårdens organisation inom försvaret.

Med erinran härom har utredningen framhållit, att grundprincipen för avlölandet av till löneplan Ma hörande manskapskategorier ju vore, att staten i alla avseenden skulle sörja för detta manskap. Med den relativt låga kontanta lön, som detta stammanskap uppbyure, kunde vederbörande icke själva bekosta sin tandvård. Ifrågavarande befattningshavare behövde icke heller såsom övriga statstjänstemän vid sjukdom i allmänhet på visst sätt bidra till likvideringen av sjukvårdskostnaderna. Tandvårdsutredningen ansåge sålunda, att, liksom ifrågavarande stammanskap i full utsträckning erhöles sjukvård, det även borde erhålla fullständig tandvård. Denna tandvård borde betraktas såsom en löneförmån inom ramen för de naturaförmåner, som inräknades i vederbörandes avlöningsvillkor. Den tandvård, som sålunda skulle givas det enligt löneplan Ma avlölande stammanskapet, kunde icke såsom för de värnpliktiga i allmänhet inskränkas till enkel kirurgisk-konserverande vård, utan måste vara fullständig med sanering och bettrestitution i de fall så erfordrades, och därefter bettrevision en eller två gånger årligen under tjänstgöringstiden.

Utredningen har framhållit, att det för begränsning av tandvårdsutgifterna för det fast anställda manskapet vore nödvändigt att vid rekryteringen taga tilbörig hänsyn till ett gott bettillstånd. Rekryteringen borde sålunda ske icke blott på grundval av läkarutlåtande angående allmänna hälsotillståndet utan även på tandläkarutlåtande, företrädesvis från tjänstetandläkare, över bettets tillstånd.

Den av utredningen föreslagna tandvårdsorganisationen har förutsatts skola allenast i undantagsfall tagas i anspråk för andra fast anställda befattningshavares tandvård. Enligt utredningens mening borde dock officerare, underofficerare och andra i försvarets tjänst anställda, när de vore placerade å ort, där tjänstetandläkare eller privatpraktiserande tandläkare icke kunde anlitas, eller när de tjänstgjorde ombord å marinens fartyg, kostnadsfritt kunna erhålla enkel vård för tandsjukdom i akut stadium, om å orten (fartyget) tandvårdspoliklinik för de stamanställda och de värnpliktiga funnes inrättad.

Yttranden.

Utredningens förslag rörande den militära tandvårdens organisation har i huvudsak tillstyrkts av de myndigheter, som i princip anslutit sig till utredningens uppfattning rörande den militära tandvårdens samordning med folktandvården.

I vissa yttranden ha erinringar framförts mot de av utredningen föreslagna grunderna för de värnpliktiga tandläkarnas värnpliktstjänstgöring.

Sålunda har *chefen för armén*, med instämmande av *överbefälhavaren*, framhållit, att tiden för assistenttjänstgöring och fackutbildning, under vilka utbildningsperioder tandläkarna främst bibringades de insikter, vilka erfordrades för tjänstgöring vid mobiliserat förband, icke borde nedskäras i den omfattning utredningen föreslagit.

Arméöverläkaren, vilkens yttrande biträts av *chefen för armén*, har i denna fråga bl. a. framhållit, att befälsutbildning och fackutbildning icke borde, såsom utredningen föreslagit, slopas för värnpliktiga tillhörande besiktningsgrupperna 3 och 4. Fackutbildningen borde icke heller i övrigt begränsas i den omfattning utredningen föreslagit. Arméöverläkaren förordade en fackutbildning av 150 dagar, varav 90 dagar såsom assistenttjänstgöring vid kirurgisk avdelning. Därvid skulle 270 dagar återstå för facktjänstgöring.

1944 års utredning rörande tandläkarutbildningen m. m. har uttalat sig i samma riktning. Även *tandläkarinstitutets lärarråd* och *svenska militärläkareföreningen* ha uttalat vissa betänkligheter mot den förkortning av fackutbildningen, som utredningen föreslagit.

Tandläkarorganisationerna ha anfört, att förslaget till nedskärning av befälsutbildning, fackutbildning och assistenttjänstgöring enligt organisationernas uppfattning icke medgäve en ändamålsenlig utbildning. Orsaken till nedskärningen vore emellertid även den, att tillgången till tandläkare för försvarstandvården av utredningen gjorts beroende av vissa tillskotts-poäng vid tandläkarinstitutet för fulljord militärtjänst. Om avvägningen mellan manliga och kvinnliga studerande i stället gjordes genom föreskrift, att ett visst antal av de årligen intagna skulle utgöras av manliga studerande, syntes möjlighet till en friare planläggning av värnpliktstidens utnyttjande vinnas. Vidare borde facktjänstgöringen få fullgöras antingen i en följd eller i två eller flera perioder.

Å andra sidan har *chefen för marinen* ansett, att den allmän-militära utbildningen för marinens tandläkare skulle kunna minskas med 60 dagar.

Kanslern för rikets universitet har, liksom *tandläkarinstitutets lärarråd*, framfört erinran mot utredningens förslag, att proportionen mellan manliga och kvinnliga elever vid tandläkarinstitutet skulle regleras genom det vissa värnpliktiga tilldelade poängtillägget.

Frågan om de nytexaminerade tandläkarnas legitimation har be-

rörts i några yttranden. Sålunda har *medicinalstyrelsen* förklarat sig hysa stora betänkligheter mot den i förslaget ifrågasatta åtgärden, att de värnpliktiga tandläkarna omedelbart efter examen skulle erhålla till militärtjänstgöring begränsad legitimation. Detta skulle i hög grad under de närmaste åren medföra rubbningar i fråga om folktandvårdens utbyggande, som för närvarande till stor del måste baseras på lagen den 30 juni 1943 om begränsad legitimation, vilken tillkommit i syfte att underlätta rekryteringen av tandläkare till folktandvården.

Tandläkarorganisationerna ha anfört, att den belastning, som skyldigheten att fullgöra ett års tjänstgöring i folktandvården, innan obegränsad legitimation erhöles, i olika hänseenden medförde och som utgjorde en inom samhället enastående tjänstepliktsform, vore tillräckligt skäl för att en ytterligare förlängning därav borde undvikas. Om en sådan förlängning efter den 1 oktober 1946 emellertid ansåges oundgängligen nödvändig och facktjänstgöringen ansåges bära fullgöras före tjänstgöringen i folktandvården, ville organisationerna föreslå, att i nyssberörda lag gjordes ett tillägg av innehåll, att tandläkare med begränsad legitimation, som beordrades till fullgörande av militärtjänstgöring, därunder skulle anses inneha legitimation utan begränsning.

Utredningens förslag rörande fast anställda tandläkare har mött erinringar i några yttranden.

Sålunda har *chefen för armén* anfört, att den militära tandvården, för att de värnpliktigas utbildningstid skulle kunna rationellt utnyttjas, borde ombesörjas inom vederbörliga truppförband. För beredande av möjlighet härtill borde antalet tandpoliklinikföreståndare ökas med 10, varvid samtidigt 5 av de föreslagna militärbefälstandläkarna borde utnyttjas såsom poliklinikföreståndare.

Chefen för marinen har framhållit, att utredningen icke närmare behandlat tandvårdsbehovet för örlogsfartygens besättningar. För närvarande avsåges i fredstid 5—9 rustade fartyg vara försedda med mindre tandvårdspolikliniker (en stol). På grund av fartygens rörliga förläggning syntes det svårligen kunna åläggas någon militärbefälstandläkare att inspektera tandvården vid dessa polikliniker, varför sådan inspektion borde ordnas på annat sätt. Överhuvudtaget utgjorde tandvården en del av hälso- och sjukvården inom respektive försvarsgren, varför vederbörande försvarsgrensöverläkare borde ha tillgång till tandläkare för att samordna denna viktiga del av hälsovården med den övriga inom egen försvarsgren. Om de marina tandpoliklinikerna undantoges från vederbörande militärbefälstandläkares inspektionsområde och i stället en marintandvårdsinspektör förordnades att under marinöverläkaren handhåva tillsynen över de 6 större och 5—9 mindre tandpoliklinikerna, skulle dessutom ett lämpligt avgränsat arbetsområde för en dylik inspektör erhållas. Om i stället poliklinikerna inom II. och VI. militärområdena underställdes en gemensam militärbefälstand-

läkare, skulle marinen kunna tilldelas en tandvårdsinspektör utan ökning av i betänkandet föreslagen personalkader.

Utredningens motivering för anställande av 45 extra tandläkare har marinchefen icke funnit övertygande. Uppstode behov av extra tandläkarkrafter, som icke kunde tillgodoses med värnpliktiga, syntes detta från fall till fall böra fyllas genom tillfälligt anställd vikarie. Detta måste otvivelaktigt bliva billigare för staten än systemet med mot fast arvode anställd extra personal.

Något skäl att sammanföra de föreslagna extra ordinarie tandläkarna till en särskild kår kunde marinchefen icke finna. Just systemet att de skulle anställas såsom extra ordinarie med halvtidstjänstgöring gjorde det naturligt, att de anställdes av vederbörande chef, varvid dock ansökningarna borde ingivas genom försvarets sjukvårdsförvaltning, som skulle äga avgiva förslag och förord.

I samma riktning har *svenska militärläkareföreningen* uttalat sig.

Chefen för flygvapnet har ansett nödvändigt, att en poliklinikföreståndare beräknades även för Västmanlands flygflottiljs poliklinik, vilken tillika vore avsedd för flygvapnets centrala skolor.

Försvarets civilförvaltning har funnit tveksamt huruvida anledning förelåge att hänföra tandläkarna till kategorien civilmilitär personal. Mot inrättande av en för hela försvaret gemensam försvarstandläkarkår under ledning av arméöverläkaren hade civilförvaltningen med utgångspunkt från den nuvarande organisationen av militärsjukvården intet att erinra. Hithörande spörsmål kunde dock komma att påverkas av de resultat, till vilka den pågående utredningen rörande militärsjukvårdens organisation kunde komma att leda.

Försvarets sjukvårdsförvaltning har biträtt förslaget om inrättande av en för försvaret gemensam personalkår, varvid framhållits, att en uppdelning på tre kårer, en för varje försvarsgren, skulle medföra ökade kostnader för statsverket och dessutom risk för att den militära tandvården icke finge den enhetlighet, som ur alla synpunkter vore nödvändig.

Enligt sjukvårdsförvaltningens mening borde antalet tandpoliklinikföreståndare ökas med ytterligare två, nämligen en vid Västmanlands flygflottilj i Västerås, på vars tandpoliklinik replierade ett klientel till storlek fullt jämförligt med ett infanteriregementes, och en vid Gotlands kustartilleriregemente i Fårösund, där ortens belägenhet och verksamhetens omfattning väl syntes motivera en poliklinikföreståndare.

Till stöd för att tandläkarna borde vara halvtidsanställda har sjukvårdsförvaltningen bland annat framhållit, att tandläkaryrkets psykiska struktur vore sådan, att yrket mindre väl lämpade sig för heltidsverksamhet inom ett och samma klientel. En långt driven specialisering medförde gärna en yrkesmässig ensidighet, som icke vore önskvärd för tjänstgöringen såsom försvarstandläkare. Att i sin privatpraktik komma i beröring med klientel av

olika åldrar och ur olika folkskikt utgjorde för tandläkaren en psykisk stimulans och skapade en mångkunnighet i yrket av värde för hans arbete inom militärtandvården. Å större polikliniker, där föreståndaren inräknad tre eller flera tandläkare tjänstgjorde, borde vid behov få anställas ett skrivbiträde.

Svenska stadsförbundets sjukhusdelegation, vars yttrande fogats vid stadsförbundets utlåtande, har bestämt avstyrkt deltidstjänster i offentlig tandvård med rätt för befattningshavarna att därjämte driva privatpraktik.

Frågan om den militära tandvårdens ledning har berörts av *överbefälhavaren*, som anfört att, även om skäl finnes, som talade för att försvarstandläkarkåren anknötes till generalläkaren, syntes densamma dock i enlighet med utredningens förslag böra underställas arméöverläkaren.

Chefen för armén har framhållit, att den ifrågasatta befattningen såsom försvarsövertandläkare syntes kunna utgå. För handläggandet av med försvarstandläkarkåren sammanhängande personalärenden erfordrades emellertid vid den i arméinspektionen ingående sjukvårdsavdelningens personaldetalj en halvtidstjänstgörande tandläkare med kaptens tjänsteställning. I samband därmed borde med hänsyn till de ökade arbetsuppgifterna personaldetaljens chef uppflyttas från Ca 26 till Ca 28.

Tandvårdsutredningens uppfattning i fråga om det fast anställda manskapets rätt till tandvård delas av *försvarets civilförvaltning*, som — särskilt med hänsyn till de återverkningar med avseende å rekryteringen som därav kunde föränledas — icke kunnat förorda några inskränkningar i denna rättighet.

Lönenämnderna ha uttalat samma uppfattning.

Statskontoret — som tidigare gjort sig till tolk för den uppfattningen, att några bärande skäl icke kunde åberopas för att stamanställt manskap under normala förhållanden skulle intaga en förmånligare ställning än övriga statstjänstemän — har numera icke velat bestrida, att den omständigheten, att manskapet erhöle huvuddelen av sin avlöning in natura, borde beaktas vid bedömning av omfattningen av den tandvård som skulle tillerkännas det. Tandvården borde emellertid av kostnadsskäl även för denna personalgrupp begränsas till enkel kirurgisk-konserverande vård, och det låge särskild vikt uppå, att anställningsvillkoren toge tillbörlig hänsyn till ett gott bettillstånd. Att man såsom utredningen syntes förutsätta i händelse av rekryteringssvårigheter skulle godkänna anställningssökande oberoende av tand- och bettillstånd borde således enligt statskontorets mening icke ifrågakomma.

I anledning av utredningens förslag att officerare och underofficerare m. fl. under vissa omständigheter skulle äga åtnjuta kostnadsfri tandvård vid de militära tandvårdspoliklinikerna har *försvarets civilförvaltning*, med instämmande av *lönenämnderna*, framhållit, att sådana befattningshavare under förhållanden som av utredningen angivits givetvis borde

äga anlita de militära tandvårdspoliklinikerna. Däremot borde icke ifrågakomma, att dessa personalkategorier skulle erhålla kostnadsfri tandvård och därigenom komma i annan och bättre ställning än övriga statstjänstemän. Civilförvaltningen föresloge därför att, där tandvård vid militära tandpolikliniker undantagsvis meddelades dylik personal, vederbörande skulle ha att erlægga avgift enligt för folktandvården gällande taxa.

Departements-
chefen.

Det av mig i det föregående i princip förordade förslaget rörande den militära tandvårdens organisation förutsätter, att de värnpliktigas tandvårdsbehov i huvudsak skall tillgodoses genom anlitan av de värnpliktiga tandläkarna under dessas värnpliktstjänstgöring. Tandvårdsutredningen har i sådant syfte föreslagit en viss omläggning av värnpliktstjänstgöringen inom ramen för den i värnpliktslagen föreskrivna tjänstgöringstiden, innebärande minskning av den militära utbildningen och fackutbildningen samt ökning av facktjänstgöringen. Med hänsyn till vad som i vissa remissyttranden anförts rörande behovet av fackutbildning synes det mig tveksamt, huruvida denna bör begränsas i så stor utsträckning som utredningen föreslagit. Denna fråga läser böra i vanlig ordning avgöras av Kungl. Maj:t. En begränsning av facktjänstgöringen skulle medföra en viss minskning av tillgången på värnpliktig tandläkarpersonal för tillgodoseende av tandvården åt de värnpliktiga. Någon ökning av antalet fast anställda tandläkare av denna anledning anser jag mig emellertid icke böra nu ifrågasätta. Det torde icke vara erforderligt att i detta sammanhang taga ställning till frågan om eventuella åtgärder i syfte att förhindra minskning av antalet manliga elever vid tandläkarinstitutet.

I syfte att snarast möjligt öka tillgången på värnpliktiga tandläkare inom militärtandvårdsorganisationen har utredningen föreslagit, att huvuddelen av facktjänstgöringen skulle fullgöras året närmast efter tandläkarexamen. Mot en dylik koncentration av facktjänstgöringen, vilken godtagits av de militära myndigheterna, synes i och för sig intet vara att erinra i den mån densamma befinnes kunna genomföras utan att folktandvårdens intressen i för hög grad trädas för när. I samband med prövning av frågan om förlängning av lagen den 30 juni 1943 om viss begränsning av legitimation som tandläkare torde denna fråga böra närmare övervägas.

Ett avsevärt effektivare utnyttjande av de värnpliktiga tandläkarna och av tillgängliga poliklinikustrustningar har kunnat ernås genom de poliklinikföreståndare, som anställts med stöd av 1943 års riksdagsbeslut rörande den militära tandvårdens provisoriska organisation. Det synes vara välbetänkt att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, något utöka antalet sådana befattningshavare, vilka liksom nu böra vara halvtidsanställda. Jag kan emellertid icke, såsom i vissa remissyttranden föreslagits, för närvarande tillstyrka större antal befattningar för poliklinikföreståndare än utredningen föreslagit, eller 35.

Poliklinikföreståndarnas praktiska tandvårdsverksamhet har i första hand avsetts för det fast anställda manskapet med avlöning enligt löneplan Ma i manskapsavlöningsreglementet. Enligt berörda reglemente kan manskap av denna kategori enligt Kungl. Maj:ts bestämmande beredas tandvård i större utsträckning än övriga personalkategorier. I avvaktan på tandvårdsutredningens betänkande ha bestämmelser i anslutning till berörda föreskrift i manskapsavlöningsreglementet ännu icke utfärdats. Tandvårdsutredningen har nu anfört, att ifrågavarande personalkategori, som redan åtnjuter sjukvård i full utsträckning, även borde erhålla fullständig tandvård, vilken borde betraktas såsom en löneförmån inom ramen för de naturaförmåner som inräknas i vederbörandes avlöningsvillkor. Jag ansluter mig till vad sålunda anförts. Chefen för finansdepartementet torde sedermera komma att för Kungl. Maj:t anmäla frågan om meddelande av erforderliga bestämmelser i ämnet. I sammanhang därmed torde böra övervägas, huruvida på sätt tandvårdsutredningen föreslagit tandläkarutlåtande bör krävas vid sökande av fast anställning vid krigsmakten.

Anledning synes icke föreligga att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, bereda officerare och underofficerare m. fl. under vissa förhållanden kostnadsfri tandvård i vidare mån än som framgår av gällande avlöningsbestämmelser. Därest sådan personal under av utredningen angivna förhållanden behöver anlita militära tandpolikliniker, synas vederbörande på sätt försvarets civilförvaltning med instämmande av lönenämnderna föreslagit böra erläggas avgift enligt för folktandvården gällande taxa.

Erfarenheterna från den nuvarande organisationen av militärtandvården torde ha styrkt behovet av militärbefälstandläkare under beredskapsförhållanden. Emellertid synes detta behov komma att kvarstå även i fredstid, om tandvårdsorganisationen skall kunna erhålla tillräcklig effektivitet och stadga. Utredningen har med hänsyn härtill framlagt förslag om inrättande av 7 befattningar såsom militärbefälstandläkare. Chefen för marinen har föreslagit, att för tillsynen över marinens fasta och rörliga tandpolikliniker skulle inrättas en särskild befattning såsom marintandvårdsinspektör, varvid i stället ifrågasatts en gemensam militärbefälstandläkare för II. och VI. militärområdena. Enär det synes mig vara av vikt att hela försvarets tandvård sammanhålles under gemensam ledning, kan jag icke biträda detta förslag. Jag tillstyrker alltså utredningens förslag om inrättande av 7 befattningar såsom militärbefälstandläkare. Militärbefälstandläkaren på Gotland bör samtidigt fungera såsom poliklinikföreståndare. I likhet med poliklinikföreståndarna böra militärbefälstandläkarna vara halvtidsanställda, varvid dock förutsattes, att deras tjänstgöringstid skall ordnas så att erforderliga inspektionsresor kunna företagas.

Tandvårdsutredningen har beräknat, att ett visst behov av extra landläkarkrafter kommer att föreligga utöver den fastare anställda personal, som i det föregående berörts. Till denna fråga återkommer jag i det följande.

Ledningen av den nuvarande provisoriska tandvårdsorganisationen handhaves av en inom försvarets sjukvårdsförvaltning mot arvode anställd tandvårdsinspektör. Enligt utredningens förslag skulle denna befattning utbytas mot en befattning såsom försvarsövertandläkare, vilken skulle placeras på arméinspektionens sjukvårdsavdelning. I ett den 22 december 1944 avgivet betänkande rörande den militära sjukvårdens ledning, utbildningsfrågor och personalorganisation (SOU 1944:66) har emellertid 1944 års militär-sjukvårdskommitté föreslagit en omorganisation av försvarets sjukvårdsledning, innebärande ett sammanförande av samtliga hälso- och sjukvårdsfrågor under försvarets sjukvårdsförvaltnings chef, generalläkaren, vilken därmed skulle bliva chef för såväl sjukvårdsförvaltningen som en nyinrättad, för försvaret gemensam sjukvårdsinspektion. Förslaget innebär även ett sammanförande av försvarets läkare till en gemensam personalkår. I avvaktan på att ställning kan tagas till detta förslag kan jag icke tillstyrka den av tandvårdskommittén föreslagna överflyttningen av ledningen för den militära tandvården från sjukvårdsförvaltningen till arméinspektionen. Av samma skäl synes med prövning av frågan om inrättande av en civilmilitär försvarstandläkarkår böra tills vidare anstå. Jag vill dock redan nu framhålla, att jag icke finner det styrkt, att de fast anställda tandläkarnas arbetsuppgifter bliva av den art, att de i fredstid kräva civilmilitär ställning.

För ledningen av tandvården inom försvarets sjukvårdsförvaltning erfordras enligt inhämtade uppgifter för närvarande förutom tandvårdsinspektören, vilken har heltidstjänstgöring, ytterligare en tandläkare, vilken för detta ändamål inkallats till beredskapstjänstgöring. Omfattningen av arbetsuppgifterna i fredstid torde emellertid, sedan organisationen blivit helt genomförd, komma att minska, och jag anser mig därför i avvaktan på närmare erfarenheter icke kunna tillstyrka, att för tandvårdsledningen beräknas mer än en tandläkare, motsvarande den av tandvårdsutredningen för arméinspektionen beräknade försvarsövertandläkaren. Vid förfall för denne torde militärbefälstandläkaren i IV. militärområdet böra inträda som ersättare. Därest förstärkning av sjukvårdsförvaltningens biträdespersonal befinnes erforderlig med anledning av den nya organisationen av tandvården, torde tills vidare få anställas tillfällig arbetskraft.

Tandvårdsutredningens beräkningar rörande behovet av tandsköterskor och tekniska biträden ha icke givit mig anledning till erinran. Sjukvårdsförvaltningen har hemställt, att å större polikliniker, där — föreståndaren inräknad — tre eller flera tandläkare tjänstgöra, måtte få anställas ett skrivbiträde. I avvaktan på erfarenheter rörande möjligheterna att för ändamålet anlita vid vederbörande förband redan tillgänglig biträdespersonal kan jag icke biträda detta förslag.

Avlöningsfrågor m. m.

Tandvårdsutredningen.

Med hänsyn till den i viss mån provisoriska karaktär, som den av tandvårdsutredningen föreslagna organisationen skulle erhålla, har utredningen ansett, att inga ordinarie tjänster borde inrättas. Från den nuvarande arvodesanställda personalens sida hade emellertid, enligt vad till utredningen anmälts, kritik riktats mot att vederbörande icke åtnjöte de förmåner, som statstjänstemän i allmänhet erhöle. Även utredningen konstaterade, att en alltför lös anställningsform för nu ifrågavarande tandläkare icke borde väljas. Utredningen hade därför funnit, att de föreslagna hel- och halvtidsanställda tandläkarna borde erhålla extra ordinarie anställning. Samma ställning borde givas tandsköterskorna och det föreslagna kontorsbiträdet. Föreståndarna för tandteknikerlaboratorierna, vilka beräknades att efter hand delvis kunna avvecklas, borde dock tills vidare bibehålla den arvodesanställning de för närvarande hade, därvid utredningen ville erinra om att ifrågavarande föreståndare redan enligt för provisoriet gällande bestämmelser vore tillförsäkrade rätt till 15 dagars årlig semester.

De nuvarande poliklinikföreståndarna hade ett efter ortsgrupp fluktuerande arvode, vilket i Stockholm utginge med i ett för allt 8 160 kronor vid en arbetstid av 3 timmar dagligen. Utredningen hade föreslagit, att denna arbetstid skulle utsträckas till 3½ timmar dagligen, därvid dock semesterrett m. fl. förmåner i händelse av extra ordinarie anställning komme att tillerkännas vederbörande. Utredningen erinrade om att vid tandläkarinstitutets nyligen genomförda omorganisation avdelningstandläkarbefattningarna placerats i lönegrad Eo 18 och att med den oavkortade lönen i denna lönegrad vore förbunden en tjänstgöringsskyldighet av omkring 21 timmar per vecka. Vidare erinrade tandvårdsutredningen om att manliga distrikts-tandläkare vid folktandvården för närvarande kunde beräknas uppnå en årsinkomst av i genomsnitt 13 000—14 000 kronor, varvid lönen dock icke vore dyrortsgrupperad.

Vid bestämmandet av de fast anställda tandläkarnas löneställning måste beaktas, att någon konkurrens med folktandvården om befattningshavare icke borde äga rum, utan att poliklinikföreståndarnas löner i möjligaste mån borde vara i nivå med distriktstandläkarnas vid folktandvården inkomster. Hänsyn måste därjämte tagas till bristen på tandläkare och de med privat tandläkarpraktik förenade inkomsterna. Dessa vore för närvarande sådana, att det syntes vara omöjligt att placera tandläkarna inom försvarsväsendet i en sådan lönegrad, att man kunde påräkna en framgångsrik konkurrens med den privata praktiken. Erfarenheterna från folktandvården gäve belegg därför. En relativt fast anställning, som, fastän tämligen lågt avlönad, vore förenad med åtskilliga förmåner som t. ex. pension, hade dock sina lockelser. Nämda omständigheter hade övertygat utredningen om att den

bästa vägen att tillförsäkra försvarsväsendets tandvård nödig tillgång på kvalificerade tandläkare vore den tidigare föreslagna, alltså att i allmänhet anställa sådana i halvtidstjänst mot relativt låga löner men med möjlighet att genom privatpraktik skaffa sig extra inkomster. Av utredningen för poliklinikföreståndare, militärbefälstandläkare och den i försvarets sjukvårdsförvaltning anställde tandläkaren föreslagna löner avsåges sålunda oavkortade skola utgå för halvtidstjänst (= 3¹/₂ timmar för dag eller i allmänhet omkring 21 timmar per vecka).

Med beaktande av samtliga dessa faktorer har tandvårdsutredningen funnit, att poliklinikföreståndarna i likhet med avdelningstandläkarna vid tandläkarinstitutet borde placeras i lönegrad 18, medan för militärbefälstandläkarna och den för försvarets sjukvårdsförvaltning avsedde tandläkaren föreslagits placering i lönegrad 21. Den tandläkare, som avsetts för den militära tandvårdens ledning, har ansetts böra placeras i lönegrad 28.

Såsom motivering för de föreslagna löneställningarna har utredningen anfört i huvudsak följande.

Visserligen syntes avdelningstandläkarna vid tandläkarinstitutet kunna anses innehava något högre kompetens än vad som i allmänhet kunde fordras av poliklinikföreståndarna, men utredningen ville erinra om att dessa föreståndare komme att tämligen självständigt sköta polikliniker av i åtskilliga fall rätt betydande storleksordning. Utredningen ville dock framhålla, att med denna relativt låga lönesättning det icke vore osannolikt, att svårigheter komme att uppstå att å orter med lägre dyrortsgruppering erhålla lämpliga innehavare till befattningarna och att den sålunda föreslagna löneställningen vore den lägsta, som kunde ifrågakomma, för att erhålla kvalificerad personal.

Vad militärbefälstandläkarna anginge, måste beaktas, dels att de skulle intaga en överordnad ställning i förhållande till poliklinikföreståndarna, dels att de hade mindre möjligheter än dessa att bedriva en ordnad privatpraktik på grund av de inspektionsresor, som utgjorde en väsentlig del av deras tjänsteåligganden. Den tandläkare, som föresloges skola anställas i försvarets sjukvårdsförvaltning, finge ett betydande ekonomiskt ansvar. Vidare måste han ha fallenhet för och vana vid administrativt arbete, varför man icke kunde förvänta sig, att det bleve någon större konkurrens om tjänsten och många att välja emellan.

Den tandläkare, som avsågs skola anställas vid arméinspektionens sjukvårdsavdelning, måste med hänsyn till sin överordnade ställning och större ansvar samt till det förhållandet att hans dagliga tjänst beräknades komma att taga en tid av 4—5 timmar, ibland avsevärt mer, i anspråk, erhålla en väsentligt högre löneställning. För förvärvande och bibehållande av en för ifrågavarande tjänst fullt kompetent och lämplig person ansåges det nödvändigt, att denne tandläkare icke placerades lägre än i lönegrad 28, alltså i samma lönegrad som fältläkare.

Enligt utredningens förslag skulle utöver nu nämnd personal även finnas vissa extra tandläkarkrafter. Av kostnadsskäl har tandvårdsutredningen förordat, att endast 20 av dessa skulle erhålla en mera fast anställning. Denna

borde lämpligen motsvara bataljonsläkares vid fältläkarkåren samt marinläkares och flygläkares av 2. graden. Med denna ställning följde visst årsarvode jämte dagersättning vid tjänstgöring. De borde ha heltidstjänst och deras tjänstetid bestämmas till en månad årligen. Deras tjänstgöring kunde förläggas till vilken militär tandpoliklinik i riket som helst och under den tid denna varade, måste de i regel nedlägga sin privata praktik. Tandvårdsutredningen funne ett årsarvode till ifrågavarande tandläkare av 1 200 kronor vara befogat samt att dagersättning vid tjänstgöring borde utgå, vid tjänstgöring å egen bostadsort med 12 och vid tjänstgöring utom egen bostadsort med 18 kronor. De återstående tandläkarna borde kontraktsmässigt engageras för viss tid å platser, där behov av extra tandläkare föreläge, i likhet med vad som å vissa orter praktiserats med avseende å arméns sjukvård. Dessa tandläkare kunde vara hel- eller halvtidstjänstgörande.

De fast anställda tandläkarna borde i likhet med vid försvarsväsendet anställda läkare och veterinärer utgöra en civilmilitär kår, benämnd försvarstandläkarkåren. Tandläkarna borde benämnas försvarstandläkare. Den inom arméinspektionens sjukvårdsavdelning placerade tandläkaren borde benämnas försvarsövertandläkare, militärbefälstandläkarna och den vid försvarets sjukvårdsförvaltning placerade tandläkaren förste försvarstandläkare, poliklinikföreståndarna försvarstandläkare av 1. graden och de mot årsarvode anställda extra tandläkarkrafterna försvarstandläkare av 2. graden.

Ehuru försvarstandläkarna syntes kunna inplaceras i förenämnda lönegrader i löneplan MEo enligt militära icke-ordinariereglementet (SFS 1939: 276), syntes det tandvårdsutredningen — med hänsyn till att dessa i likhet med de vid försvarsväsendet anställda läkarna borde erhålla militär tjänsteställning och vara uniformerade — dock lämpligare, att för försvarstandläkarkåren i principiell överensstämmelse med vad som gällde för de extra ordinarie underofficerarna inom militära avlöningsreglementet inrymdes en särskild löneplan med löner enligt angivna lönegrader. Därest vederbörande likväl ansåges böra inplaceras enligt militära icke-ordinariereglementet, syntes särskilda bestämmelser angående ekiperingshjälp m. m. vara erforderliga, enär de i detta reglemente intagna bestämmelserna om tjänstedräkt m. m. icke lämpligen syntes böra tillämpas beträffande förevarande personal.

Befattningshavarna inom försvarstandläkarkåren borde i likhet med vad som gällde för motsvarande tjänstemän inom folktandvården kvarstå i tjänst till 65 års ålder.

Tandsköterskorna ha föreslagits skola erhålla extra ordinarie anställning i lönegrad MEo 4, utom de 5 tandsköterskorna i ledande ställning å arméns tandpolikliniker i Boden, Skövde och Göteborg samt flottans tandpolikliniker i Stockholm och Karlskrona, vilka föresloges inplacerade i lönegrad MEo 6. Pensionsåldern för tandsköterskorna föresloges vara 60 år i likhet med vad fallet vore inom folktandvården.

Såsom redan tidigare anförts har utredningen med avseende å tandteknikerna tills vidare icke förutsatt någon förändring i nuvarande provisorium.

Det kontorsbiträde, som föreslagits skola anställas hos försvarsöverstandsläkaren, borde anställas i lönegrad MEo 4.

Yttranden.

Statskontoret har såsom allmänt omdöme anförts, att ersättningarna förefölle väl rikligt tillmätta. Att exempelvis i lönehänseende jämställa poliklinikföreståndare med avdelningstandläkarna vid tandläkarinstitutet, vilka vid sidan av sin verksamhet som tandläkare jämväl hade att meddela handledning åt de studerande vid institutet, syntes knappast vara riktigt. En omprövning av lönefrågan syntes därför vara påkallad.

Även *svenska stadsförbundets sjukhusdelegation* har i sitt vid förbundets utlåtande fogade yttrande ställt sig tveksam till de föreslagna löneställningarna för tandläkarna. Avlöningarna syntes ligga icke obetydligt över den för den allmänna tandvården godtagna lönestandarderna. De förmåner, som för halvtidstjänst föreslagits, låge blott oväsentligt under dem som i Stockholm bjödes de heltidsanställda assistenttandläkarna vid *Eastmaninstitutet*.

I vissa yttranden från *folktandvårdens huvudmän* ha även uttalats betänkligheter mot de föreslagna lönerna.

Svenska landstingsförbundets styrelse har anförts att, även om landstingen i praktiken blivit tvungna att ej oväsentligt höja lönerna inom folktandvården, kunde det dock befaras, att den föreslagna lönesättningen för de militära tandläkarna komme att försvåra rekryteringen till folktandvården. Även de föreslagna pensionsförmånerna bidroge till att sätta folktandvården i en mindre gynnad ställning. En heltidsanställd tandläkare i folktandvården hade nämligen ett pensionsunderlag om endast 4 500 kronor, medan motsvarande underlag för den halvtidsanställda militäre poliklinikföreståndaren vore 4 235 kronor. Styrelsen ställde sig tveksam till förslaget, att de militära halvtidstjänstgörande tandläkarna uppfördes på extra ordinarie stat och erhöles pensionsrätt. Ett lämpligt avvägt arvodesystem syntes i detta fall utgöra en bättre ersättningsgrund och kunde sedermera medgiva en smidig anpassning efter förhållandena, när folktandvårdsorganisationen blivit fullt utbyggd.

Å andra sidan ha *tandläkarorganisationerna* erinrat om utredningens uttalande, att det med den relativt låga lönesättning, som föreslagits, icke vore osannolikt, att svårigheter komme att uppstå att å orter med lägre dyrortsgruppering erhålla lämpliga innehavare till befattningarna. Organisationerna ville för sin del starkt understryka sagda förhållande och framhålla att det samma motiverade en förhöjd löneställning, därest kvalificerade krafter överhuvud skulle kunna erhållas. Samtidigt betonades, att organisationerna

icke funne sig kunna godtaga en inplacering av försvarstandläkarebefattningarna å lägre stat än extra ordinarie.

Försvarets civilförvaltning har funnit de skäl, som av utredningen förebegrats till stöd för förslaget om beredande av extra ordinarie anställning åt innehavarna av vissa befattningar inom den militära tandläkarorganisationen bärande. Mot de föreslagna lönegradsplaceringarna syntes intet vara att invända. Förslaget att tandläkarna under tjänstgöring skulle vara skyldiga att bära uniform funne ämbetsverket sig kunna biträda med hänsyn till de förhållanden, under vilka tjänstgöringen skulle fullgöras.

En jämförelse mellan den för försvarstandläkare av 2. graden föreslagna ersättningen och den ersättning som tillkomme bataljonsläkare vid fältläkarkåren visade, att den förra vore förhållandevis högt beräknad. Då anledning knappast syntes föreligga att för tandläkarnas del beräkna högre ersättning än för bataljonsläkare vid fältläkarkåren, ifrågasatte civilförvaltningen, huruvida icke de föreslagna dagersättningarna borde reduceras till samma belopp som för sistnämnda personalkategori och alltså bestämmas till 6 kronor för tjänstgöring inom och 12 kronor för tjänstgöring utom förläggningssorten. Med en sålunda beräknad dagersättning skulle en tandläkare för en månads tjänstgöring äga åtnjuta ersättning med ungefärligen samma belopp som en bataljonsläkare eller, under vissa av ämbetsverket angivna förutsättningar, 1 380 kronor.

Vidkommande löneställningen för tandsköterskorna har utredningen funnit denna böra bestämmas till 4 lönegraden för tandsköterskor i allmänhet och 6 lönegraden för vissa tandsköterskor i ledande ställning. För närvarande vore motsvarande befattningshavare placerade såsom extra tjänstemän i 1:a respektive 4:e lönegraden. Försvarets sjukvårdsförvaltning hade emellertid i sin medelsframställning för budgetåret 1945/46 föreslagit, att tandsköterskorna skulle med bibehållen extra anställning hänföras till 4:e respektive 6:e lönegraden. Bifall till utredningens förslag skulle sålunda innebära — förutom att tandsköterskorna erhöles extra ordinarie anställning — en höjning av deras löneställning i förhållande till den nuvarande med fem respektive fyra löneklasser, medan enligt sjukvårdsförvaltningens förslag ökningen skulle inskränkas till två löneklasser. Då utredning saknades om de förmåner, som tillkomme motsvarande personal anställd inom folktandvården eller hos privatpraktiserande tandläkare, kunde civilförvaltningen icke avgöra, huruvida den föreslagna löneställningen kunde anses befogad. Vid bedömandet härav syntes hänsyn också få tagas till de numera utgående provisoriska lönetilläggen.

Civilförvaltningen kunde för sin del knappast finna några fördelar vara att vinna genom införandet av en särskild löneplan för försvarstandläkarna, utan syntes dessa böra hänföras till löneplan MEO i militära icke-ordinarie-reglementet.

Civilförvaltningen har slutligen föreslagit, att två vid sjukvårdsförvalt-

ningarna vid Ostkustens och Sydkustens marindistrikt från sakanslag avlönade befattningar i lönegrad MEo 4 med tjänstebenämningen tandläkarbiträde skola ingå bland den för försvaret gemensamma tandvårdspersonalen. I betraktande av de göromål, som ankomme på innehavarna av befattningarna, syntes de böra upptagas såsom kontorsbiträdesbefattningar i lönegrad MEo 4.

Försvarets civila tjänstemannaförbund har föreslagit, att sistnämnda två befattningshavare såsom expeditionsföreståndare vid tandpoliklinik skola uppföras i 10 lönegraden. Förbundet har funnit märkligt, att tandvårdsutredningen vidhållit vad som i anställningshänseende gällde för tandtekniker under nuvarande provisorium och icke föreslagit en fastare och förbättrad anställningsform för dessa. Detta syntes nämligen vara nödvändigt, om lämpliga befattningshavare skulle kunna erhållas, vilket hittills ej lyckats vid samtliga laboratorier. Förbundet hemställde att tandteknikerna måtte beredas extra ordinarie anställning i 11 lönegraden.

Försvarets sjukvårdsförvaltning har biträtt förslaget om inplacering av tandsköterskorna i lönegraderna MEo 6 och MEo 4. Beträffande tandteknikernas anställningsvillkor borde vissa jämkningar vidtagas. Ämbetsverket ifrågasatte lämpligheten av den för försvarstandläkarna föreslagna pensionsåldern, 65 år. För ett stort antal tandläkare syntes 60 år utgöra en betydligt lämpligare pensionsålder. De tandläkare, som vid 60 års ålder så önskade och därtill prövades lämpliga, borde dock beredas möjlighet till förlängd anställning.

Svenska tandsköterskeförbundet har förklarat den av utredningen föreslagna lönegradsplaceringen för tandsköterskor vara att betrakta såsom ett minimikrav.

Lönenämnderna ha ansett de föreslagna lönegradsplaceringarna väl höga. I fråga om befattningen såsom försvarsövertandläkare funne lönenämnderna sålunda, att en placering i 26:e lönegraden tills vidare, i avvaktan på närmare erfarenheter, finge anses tillfyllest. För militärbefälstandläkarna kunde nämnderna icke tillstyrka högre placering än i 20:e lönegraden. Poliklinikföreståndarna syntes lämpligen böra placeras i 16:e eller möjligen 17:e lönegraden. Tandsköterskorna borde, med hänsyn till lönevillkoren för motsvarande befattningshavare i folktandvården, efter viss kortare provotid placeras såsom extra ordinarie i 2:a lönegraden. Förslagsvis hälften av befattningarna borde hänföras till 4:e lönegraden, och det borde ankomma på försvarets sjukvårdsförvaltning att efter prövning i vanlig ordning vid uppkommande ledighet besluta om uppflyttning av tandsköterskor från 2:a till 4:e lönegraden. De av utredningen angivna tandsköterskorna i ledande ställning borde placeras i 6:e lönegraden. Samtliga extra ordinarie befattningar borde tills vidare uppföras i löneplan MEo.

Lönenämnderna ha anslutit sig till civilförvaltningens förslag beträffande dagarvode till arvodesanställd tandläkare.

Ledamoten av allmänna lönenämnden Jane Broström har anmält avvikande mening och anfört, att examinerade tandsköterskor borde placeras i 6:e lönegraden.

För att den militära tandvårdsorganisationen skall erhålla tillräcklig stadga synes det erforderligt att, såsom tandvårdsutredningen föreslagit, be-^{Departements-}reda poliklinikföreståndarna, militärbefälstandläkarna och den för tandvår-^{chefen.}dens ledning avsedde tandläkaren extra ordinarie anställning, varvid avlöning bör utgå enligt löneplan Eo i civila icke-ordinariereglementet. Tandläkarna synas lämpligen böra anställas av försvarets sjukvårdsförvaltning med undantag av den för tandvårdens ledning avsedde tandläkaren, vilken bör förordnas av Kungl. Maj:t.

Tandvårdsutredningen har föreslagit, att poliklinikföreståndarna skola placeras i 18 lönegraden. Med beaktande bl. a. av de pensionsförmåner, som bliva förenade med befattningarna, anser jag emellertid en placering i 17:e lönegraden tillräcklig. Löneställningen för militärbefälstandläkarna synes på sätt lönenämnderna föreslagit kunna bestämmas till 20:e lönegraden. Jag förutsätter, att såväl poliklinikföreståndare som militärbefälstandläkare skola fullgöra i genomsnitt minst 3½ timmars tjänstgöring per dag.

Enligt tandvårdsutredningens förslag skulle den av utredningen för den militära tandvårdens ledning avsedde tandläkaren placeras i 28:e lönegraden. Den av mig föreslagna organisationen innebär viss ökning av ifrågavarande befattningshavares arbetsuppgifter och ansvar. Då det emellertid möter svårigheter att för närvarande bedöma arbetsomfånget under normala förhållanden samt därjämte omorganisation av sjukvårdsledningen är under övervägande, anser jag försiktigheten bjuda, att ifrågavarande befattningshavare, vilken torde kunna benämnas tandvårdsinspektör, i enlighet med lönenämndernas förslag tills vidare placeras i 26:e lönegraden.

Jag har intet att erinra mot att därutöver försöksvis anställas 20 tandläkare mot ett årligt arvode av 1 200 kronor med skyldighet att fullgöra tjänstgöring en månad årligen. Dagersättning synes i enlighet med civilförvaltningens av lönenämnderna biträdda förslag böra utgå med 6 kronor vid tjänstgöring å egen bostadsort och med 12 kronor vid tjänstgöring utom egen bostadsort.

Flertalet av de i den provisoriska tandvårdsorganisationen anställda tandsköterskorna åtnjuta avlöning enligt lönegrad MEx 1 i militära icke-ordinariereglementet. De i ledande ställning stående tandsköterskorna vid arméns polikliniker i Boden, Skövde och Göteborg samt flottans tandpolikliniker i Stockholm och Karlskrona äro dock placerade i lönegrad MEx 4. Tandvårdsutredningen har nu föreslagit, att tandsköterskorna skola placeras i lönegraderna MEo 4 respektive MEo 6. Framställningar om förbättring av tandsköterskornas löneställning ha tidigare gjorts av svenska tandsköterskeförbundet och försvarets civila tjänstemannaförbund samt av försvarets

sjukvårdsförvaltning, varvid en placering i lönegraderna MEx 4 respektive MEx 6 föreslagits. Det synes mig uppenbart, att den nuvarande löneställningen är alltför låg för att en tillfredsställande rekrytering av tandsköterskor skall kunna säkerställas. Då emellertid den av utredningen för flertalet sköterskor föreslagna lönegradsplaceringen vid jämförelse med lönevillkoren för motsvarande personal vid folktandvården synes något för hög, förordar jag i enlighet med lönenämndernas förslag, att av de 77 befattningar, som enligt utredningens förslag skulle placeras i lönegrad MEo 4, omkring hälften inplaceras i lönegrad MEo 2. Det bör ankomma på försvarets sjukvårdsförvaltning att besluta om befattningarnas tillsättande. I enlighet med det anförda utgår jag vid mina anslagsberäkningar från att för tandsköterskor skola inrättas 38 befattningar i lönegrad MEo 4 och 39 befattningar i MEo 2. Mot utredningens förslag, att för de största klinikerna skulle avses 5 befattningar i MEo 6 har jag intet att erinra. Jag förutsätter, att sköterskorna icke erhålla extra ordinarie anställning, förrän de blivit prövade under erforderlig tid.

I likhet med tandvårdsutredningen anser jag, att anställningsvillkoren för tandteknikerna vid försvarets proteslaboratorier tills vidare böra bibehållas oförändrade.

Pensionsåldern för tandläkarna respektive tandsköterskorna synes i enlighet med tandvårdsutredningens förslag böra bestämmas till 65 år respektive 60 år.

Såsom försvarets civilförvaltning föreslagit, synas medel för avlöningar till två tandläkarbiträden, som med anlitan av sakanslag anstälts vid Ostkustens och Sydkustens marindistrikts sjukvårdsförvaltningar, böra beräknas bland övriga för försvarets tandvård erforderliga avlöningskostnader. Befattningarna, vilka för närvarande äro uppförda i lönegrad MEo 4 och innehavas av manliga befattningshavare, ha av försvarets civila tjänstemannaförbund föreslagits skola inplaceras i lönegrad MEo 10 såsom expeditionsföreståndare. Jag är emellertid icke beredd att tillstyrka berörda lönegradsuppflyttning. Det synes mig nämligen kunna ifrågasättas, huruvida icke kvinnlig personal lämpligen bör anställas för ändamålet. Innan ställning toges till förslaget synes vidare böra förebringas fullständigare utredning rörande behovet i fredstid av biträdespersonal vid ifrågavarande polikliniker.

Materielanskaffning.

Tandvårdsutredningen.

Med erinran att 1943 års riksdag anvisat medel för då erforderlig komplettering av försvarets tandpoliklinikutrustningar har tandvårdsutredningen anført, att vissa ytterligare förband sedan berörda tid upprättats eller inom kort komme att upprättas, nämligen Norrbottens regementes jägarbataljon i Kiruna, Göta pansarlivgarde i Enköping, luftvärnsskjutskolan å Väddö, Gus-

tavsviks örlogsdepå, Göteborgs örlogsstation, Älvsborgs kustartilleriregemente i Göteborg, Härnösands kustartilleridetachment, marinens underofficersskola å Berga, Hälsinge flygflottilj vid Söderhamn och Södertörns flygflottilj vid Tullinge. Utrustning för tandpoliklinik erfordrades även för arméns underofficersskola i Uppsala, vilken inom kort beräknades erhålla nytt sjukhus.

Sammanlagt skulle alltså erfordras 11 nya poliklinikutrustningar. Emellertid bleve genom nedläggandet av under nuvarande beredskapstid organiserade polikliniker tvenne fullständiga utrustningar disponibla, vilket gjorde, att nyanskaffningsbehovet endast vore 9 utrustningar. Tandvårdsutredningen ansåge att poliklinikerna vid Gustavsviks örlogsdepå och luftvärnsskjutskolan å Väddö tills vidare kunde vara utrustade med allenast fältutrustningar, vilka syntes kunna ställas till förfogande från redan förefintliga sjukvårdsmaterieförråd. Med anledning av vad sålunda anförts skulle allenast 7 utrustningar behöva nyanskaffas. Enär kostnaden för varje utrustning beräknats till 9 000 kronor, utgjorde medelsbehovet för ifrågavarande materielanskaffning 63 000 kronor.

Yttrande.

Chefen för marinen har framhållit, att utrustning för Gustavsviks örlogsdepå icke erfordrades samt att gemensam utrustning borde avses för Göteborgs örlogsstation och Älvsborgs kustartilleriregemente.

I likhet med *chefen för marinen* anser jag, att tandpoliklinik icke bör anordnas vid Gustavsviks örlogsdepå, vilken enligt 1944 års riksdags beslut icke skall organiseras i tidigare planerad omfattning. Den utrustning, som beräknats för ifrågavarande depå, synes lämpligen i stället kunna avses för Härnösands kustartilleridetachment och de till Härnösand förlagda stabsorganen, därest militär tandpoliklinik anses böra där anordnas, vilket med hänsyn till den ringa personalstyrkan synes tveksamt.

För Göteborgs örlogsdepå och Älvsborgs kustartilleriregemente bör på sätt *chefen för marinen* anförts beräknas gemensam poliklinikutrustning. Härigenom uppkommande besparing torde dock bliva obetydlig.

Nu angivna begränsningar i fråga om tandpoliklinikerna påverka ej personalbehovet.

Under det i årets statsverksproposition (fjärde huvudtiteln, punkt 103) äskade anslaget till Flygvapnet: Engångsanskaffning av sjukvårdsmateriel ha medel beräknats för anskaffning av poliklinikutrustning för Hälsinge flygflottilj. Enär motsvarande materiel för Södertörns flygflottilj icke torde erfordras under nästa budgetår, synas medel för anskaffning därav böra beräknas under flygvapnets anslag för budgetåret 1946/47.

Med hänsyn till vad sålunda anförts böra i detta sammanhang beräknas medel för anskaffning av allenast fyra poliklinikutrustningar. Medelsbeho-

vet härför kan på grundval av de av tandvårdsutredningen uppgivna kostnaderna beräknas till 36 000 kronor.

Kostnadsberäkningar och anslagsfrågor.

Tandvårdsutredningen.

Utredningen har beräknat de årliga personalkostnaderna vid bifall till utredningens förslag till i runt tal 650 000 kronor enligt följande sammanställning (inom parentes angivas motsvarande kostnader enligt nuvarande provisoriska organisation):

Extra ordinarie tandläkare (avlöning enligt lägsta löneklass)	kronor	237 585	(234 000)
Försvarstandläkare av 2. graden	»	33 000	
Tillfälligt anställda tandläkare	»	20 000	
Tandsköterskor	»	207 855	(180 000)
Tandtekniker	»	71 000	(71 000)
Kontorsbiträde	»	2 781	
Rörligt tillägg	»	70 000	
Ekiperingshjälp och ekiperingsbidrag ..	»	4 000	
Rese- och traktamentsersättningar	»	4 000	
		<hr/>	
Summa kronor		650 221	(485 000)

De årliga materialkostnaderna har utredningen beräknat till 180 000 kronor.

För underhåll och nyanskaffning av tandvårdsmateriel har utredningen beräknat ett årligt medelsbehov av 80 000 kronor.

De sammanlagda årskostnaderna ha i enlighet med det anförda beräknats till $(650\,000 + 180\,000 + 80\,000 =)$ 910 000 kronor.

Härtill komma enligt utredningens beräkningar förenämnda engångskostnader å 63 000 kronor.

Yttrande.

Försvarets civilförvaltning har framhållit, att utredningen icke avgivit något förslag rörande sättet för det budgettekniska ordnandet av de för tandvårdsorganisationen erforderliga medelsanvisningarna. Med hänsyn till de svårigheter, som förelåge att göra någon uppdelning av kostnaderna de olika försvarsgrenarna emellan, ville civilförvaltningen för sin del föreslå, att för tandvårdsorganisationen i riksstaten uppfördes för försvarsväsendet gemensamma anslag till dels avlöningar, dels omkostnader, dels ock, i den mån så under uppsättningsperioden vore erforderligt, engångsanskaffning. Det syn-

les också lämpligast, att samtlig extra ordinarie personal uppfördes å en gemensam personalförteckning. Den omständigheten, att viss personal avsåges skola vara placerad inom arméinspektionen och försvarets sjukvårdsförvaltning, syntes icke utgöra hinder mot en dylik anordning.

I årets statsverksproposition (fjärde huvudtiteln, punkt 186), har Kungl. ^{Departements-}Maj:t föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Provisoriska åtgärder till förbättrande av tandvården inom försvarsväsendet för budgetåret 1945/46 beräkna ett reservationsanslag av 485 000 kronor. ^{chefen.}

På sätt försvarets civilförvaltning föreslagit synas erforderliga anslag för bestridande av kostnaderna för den nu föreslagna tandvårdsorganisationen böra uppföras under rubriken D. Vissa för försvaret gemensamma ändamål. Anslagen böra uppföras under samlingsrubriken Försvarets tandvård samt avse dels avlöningar, dels omkostnader och dels engångsanskaffning.

Anslaget till avlöningar, vilket bör ha karaktären av förslagsanslag, synes böra fördelas på två anslagsposter, den ena till avlöningar till icke-ordinarie personal och den andra till rörligt tillägg.

Anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal avses i första hand för avlöningar till den extra ordinarie personalen. Ehuru jag icke funnit mig kunna tillstyrka bifall till tandvårdsutredningens förslag om inrättande av en särskild personalkår för försvarets tandläkare, synas praktiska skäl tala för att medel i detta sammanhang beräknas för samtliga av mig tillstyrkta tandläkarbefattningar. Befattningen för tandvårdsinspektör bör i vanlig ordning upptagas å personalförteckning. Kostnaderna för avlöningar till extra ordinarie tandläkare beräknar jag till 216 000 kronor, varvid jag anser mig kunna räkna med lägsta löneklasserna i respektive lönegrader. Medelsbehovet för avlöningar till extra ordinarie tandsköterskor och till förenämnda tandläkarbiträden vid Ostkustens och Sydkustens marindistrikts sjukvårdsförvaltningar kan enligt sedvanliga beräkningsgrunder uppskattas till 200 000 kronor. Från ifrågavarande anslagspost böra vidare bestridas kostnader för arvoden till de tandläkare, som enligt vad i det föregående anförts skulle anställas för en månads obligatorisk tjänstgöring per år. Medelsbehovet för årsarvoden till denna personal utgör $(20 \times 1\,200 =)$ 24 000 kronor. Till dagarvoden torde kunna beräknas omkring 5 000 kronor. Anslagsbelastningen för detta ändamål kan emellertid icke med säkerhet överblickas, varför anslagsposten synes böra upptagas förslagsvis. Jag förutsätter härvid, att anslagsposten må överskridas allenast om kostnaderna för dagarvoden till här avsedda tandläkare överstiga nyssberörda belopp av 5 000 kronor.

Under anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal böra även beräknas medel för tillfälligt anställande av tjänstemän, i första hand de redan anställda tandteknikerna samt i mån av behov även tandläkare och biträdespersonal. Medelsbehovet för ifrågavarande ändamål ävensom för

övertidsersättningar m. m. torde med utgångspunkt från utredningens uppgifter kunna beräknas till 95 000 kronor.

Anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal bör i enlighet med det anförda upptagas med ett belopp av (216 000 + 200 000 + 24 000 + 5 000 + 95 000 =) 540 000 kronor.

Till rörligt tillägg beräknar jag 70 000 kronor, varför det sammanlagda medelsbehovet under avlöningsanslaget skulle utgöra (540 000 + 70 000 =) 610 000 kronor.

Under anslaget till *o m k o s t n a d e r*, vilket även bör givas förslagsanslags karaktär, upptager jag medel för bestridande av de av tandvårdsutredningen beräknade material- samt underhålls- och nyanskaffningskostnaderna, tillhopa 260 000 kronor. Medel böra vidare under detta anslag beräknas för rese- och traktamentsersättningar. Medelsbehovet för detta ändamål uppskattar jag till 4 000 kronor. Det sammanlagda medelsbehovet under anslaget skulle således uppgå till (260 000 + 4 000 =) i avrundat tal 265 000 kronor. Det torde böra ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa stat för anslaget.

För *e n g å n g s k o s t n a d e r* torde i enlighet med det föregående böra anvisas ett reservationsanslag av 36 000 kronor.

De sammanlagda kostnaderna för nästa budgetår kunna således vid bifall till mitt förslag uppskattas till (610 000 + 265 000 + 36 000 =) 911 000 kronor, varav 36 000 kronor för engångskostnader.

Som jämförelse må erinras om att kostnaderna för den provisoriska tandvårdsorganisationen för innevarande budgetår beräknats till 485 000 kronor. Enär omkostnaderna för närvarande bestridas från andra anslag, innefattar detta belopp uteslutande avlöningskostnader.

Departementschefens hemställan.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

dels godkänna de av mig i det föregående angivna grunderna för organisationen av tandvården inom försvaret,

dels fastställa följande personalförteckning för försvarets tandvård, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46:

Personalförteckning.

Extra ordinarie tjänsteman i högre lönegrad än 20.

Befattning	Lönegrad
1 tandvårdsinspektör	Eo 26,

dels godkänna följande avlöningsstat för försvarets tandvård, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1945/46:

Avlöningsstat.

1. Avlöningar till icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	kronor 540 000
2. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	» 70 000
	<hr/>
	Summa kronor 610 000

dels ock för budgetåret 1945/46 anvisa
till *Försvarets tandvård*: *Avlöningar* ett *förslagsanslag* av
610 000 kronor,
till *Försvarets tandvård*: *Omkostnader* ett *förslagsanslag*
av 265 000 kronor samt
till *Försvarets tandvård*: *Engångsanskaffning av materiel*
ett *reservationsanslag* av 36 000 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

A. Broberg.